

MARIUS

SCANDINAVIAN INSTITUTE OF MARITIME LAW

Mads Forfang Vedeld

Salgspanthavers stilling ved
leveranser til skipsbygging

Salgspanthavers stilling ved leveranser til skipsbygging

Mads Forfang Vedeld

Marlus nr. 476
Sjørettsfondet
Nordisk institutt for sjørett
Universitetet i Oslo

© Sjørettsfondet, 2017

ISSN: 0332-7868

Sjørettsfondet
University of Oslo
Scandinavian Institute of Maritime Law
P.O. box 6706 St. Olavs plass 5
N-0130 Oslo
Norway

Phone: 22 85 96 00
E-post: sjorett-adm@jus.uio.no
Internet: www.jus.uio.no/nifs

Editor: Professor dr. juris Trond Solvang –
e-mail: trond.solvang@jus.uio.no

For subscription and single-copy sale, please see Den norske bokbyen
– The Norwegian Booktown
Internet: <http://bokbyen.no/en/shop/>
E-mail: post@bokbyen.no

Print: 07 Media AS

Forord

Avhandlingen er godkjent ved Universitetet i Oslo, juridisk fakultet, for graden master i rettsvitenskap. Ideen til avhandlingen kom da jeg studerte sjørettslige fag ved Erasmusuniversitetet i Rotterdam, etter samtaler med professor Frank Smeele, som tok opp problematikken rundt sammenføyning av salgspantbeheftet utstyr med skip under bygging. Semesteret avhandlingen ble skrevet tilbrakte jeg hos advokatfirmaet Kyllingstad Kleveland, hvor jeg fikk god hjelp og et hyggelig miljø rundt meg under skrivingen. Takk til dem, og spesielt til Christian Steen Eriksen for uvurderlige innspill og gode samtaler. En stor takk rettes også til Christian Bjørtuft Ellingsen for god og konstruktiv veiledning, og til min far, Jo Forfang, for nådeløs korrektur.

Mads Forfang Vedeld

Innhold

FORORD.....	3
1 INNLEDNING.....	9
1.1 Temaet for fremstillingen.....	9
1.2 Problemstillinger og metode.....	10
1.3 Avgrensning.....	11
1.4 Rettskilder.....	11
1.5 Begrepsbruk og partsforhold.....	12
1.6 Byggekontraktene og leveranseavtalene.....	14
1.6.1 Byggekontrakten.....	14
1.6.2 Standardkontrakter for skipsbygging.....	15
1.6.3 Byggekontraktens klassifikasjon og bakgrunnsrett.....	16
1.6.4 Leveranseavtalene.....	17
2 NÅR KAN EN LEVERANDØR TA SALGSPANT VED SKIPSBYGGING?.....	18
2.1 Hvilke krav kan sikres med salgspant.....	18
2.2 Salgspant i leveranser til verftet.....	19
2.2.1 Utgangspunktet.....	19
2.2.2 Salgspantforbudet ved kjøpers rett til videresalg.....	19
2.2.3 Videresalg: hva, når og hvordan.....	20
2.2.4 Alternativ regulering av eiendomsrett i hovedkontrakten.....	22
2.3 Salgspant i leveranser til kjøper som <i>buyer's supplies</i>	24
2.4 Konklusjon.....	25
3 SALGSPANTAVTALENS RETTSVERN OVERFOR KJØPERS KREDITORER.....	25
3.1 Behovet for rettsvern.....	25
3.2 Vilkårene for rettsvern.....	25
4 SALGSPANTHAVERS STILLING NÅR LEVERANSEN SAMMENFØYES MED NYBYGGET.....	27
4.1 Hva er sammenføyning og hva sammenføyenes.....	27
4.2 Eierforholdet ved sammenføyning.....	28
4.2.1 Det rettslige grunnlag.....	28
4.2.2 Kontraktens regulering.....	29
a) Utgangspunktet.....	29

	b) Tilbakeføring ved kansellering.....	29
	c) Refusjon som alternativ.....	30
	d) Sammenfatning.....	31
4.3	Leverandørens rett som salgspanthaver.....	31
4.4	Bortfall av salgspant etter sjøloven § 45.....	32
	4.4.1 Bestemmelsens utgangspunkt.....	32
	4.4.2 Bestemmelsens anvendelse på skip under bygging.....	32
	4.4.3 Analogisk anvendelse.....	33
	4.4.4 Konklusjon.....	34
4.5	Bortfall av salgspant etter panteloven § 3-19.....	34
	4.5.1 Det rettslige utgangspunkt.....	34
	4.5.2 Uforholdsmessige omkostninger og urimelige verditap.....	35
	a) Om begrepet «omkostninger».....	36
	b) Om begrepet «verditap».....	36
	c) Den skjønsmessige vurderingen.....	37
	d) Økonomisk samhörighet.....	38
	4.5.3 De praktiske tilfellene.....	39
	4.5.4 Delvis utskillelse av det solgte.....	42
4.6	Konsekvensen av salgspantets bortfall.....	43
	4.6.1 Vederlagskravet.....	43
	4.6.2 Bakgrunnen for vederlagskravet etter lov om hendelege eigedomshøve.....	44
	4.6.3 Skipsbygging som særtilfelle.....	45
	a) Vurderingen etter lov om hendelege eigedomshøve.....	46
	b) Rimelighetsvurderingen.....	47
4.7	Bortfall av salgspant ved godtroerverv?.....	48
4.8	Forholdet til panteloven § 3-20.....	49
	4.8.1 Utgangspunktet.....	49
	4.8.2 Begreper og vurderingstema.....	49
	4.8.3 Særlig for skipsbygging.....	51
5	SALGPANTETS RETTSVERN NÅR LEVERANSEN SAMMENFØYES MED NYBYGGET.....	51
	5.1 Konflikten.....	51
	5.2 Hvilke regler regulerer salgspantets rettsvern etter sammenføring.....	52
	5.2.1 Problematikken.....	52
	5.2.2 Sjølovens alminnelige regler om pant og registrering.....	52
	5.2.3 Panteloven § 3-18.....	53

5.3	Salgspantets rettsvern overfor eldre og allerede foreliggende panterett i nybygget.....	53
5.4	Salgspantets rettsvern overfor senere stiftet panterett i nybygget	55
5.4.1	Den gode tro og behovet for registrering.....	55
5.4.2	Registrering.....	56
5.4.3	En praktisk vinkling.....	56
5.5	Salgspanthavers stilling når verftet utøver tilbakeholdsrett overfor kjøper.....	56
5.5.1	Om tilbakeholdsrett.....	56
5.5.2	Verftets tilbakeholdsrett i nybygget.....	58
5.5.3	Verftets tilbakeholdsrett i <i>buyer's supplies</i>	59
6	UTSTYRSLEIE.....	60
6.1	Leiet utstyr som <i>buyer's supplies</i>	60
6.2	Skillet mellom leasing og serviceleie.....	61
6.2.1	Leasing – en spesiell form for finansiering.....	61
6.2.2	Serviceleie – det ekte leieforholdet.....	61
6.3	Hvilke former for utstyrsløse benyttes ved skipsbygging?.....	62
6.4	Forholdet til salgspant.....	63
6.4.1	Utgangspunktet i panteloven § 3-22 annet ledd.....	63
6.4.2	Hensynet bak regelen.....	64
6.4.3	Serviceleie omfattes ikke.....	64
6.5	Sammenføyning av leiet utstyr med nybygget.....	65
6.5.1	Konflikten.....	65
6.5.2	Regelsettet avhenger av leieavtalen.....	65
6.5.3	Leieavtalenes karakter.....	66
6.5.4	Vederlagskrav ved ekstinktiv sammenføyning.....	67
6.6	Rettsvern.....	67
6.6.1	Ved avtaleinngåelse – overfor leietakers kreditorer.....	67
6.6.2	Etter sammenføyning – overfor pantkreditorer i nybygget.....	68
7	SALGSPANTETS BORTFALL VED LEVERING OG REGISTRERING.....	69
8	LITTERATURLISTE.....	71
	Litteratur.....	71
	Lover og forskrifter.....	73
	Forarbeider.....	73
	Domsregister.....	74
	Standardkontrakter.....	75

1 Innledning

1.1 Temaet for fremstillingen

Ved en skipsbyggingskontrakt påtar verftet seg å bygge og levere et skip, ferdig utstyrt og sjøklart til en kjøper. I praksis er det uvanlig at verftet selv forsyner alt av maskineri og utstyr som behøves til byggeprosjektet.¹ Det vil normalt være behov for leveranser fra forskjellige leverandører. En slik leverandør kan enten være i et kontraktsforhold med verftet som verftets underleverandør, eller i et kontraktsforhold med kjøperen av skipet som del av kjøpers bidrag til byggeprosjektet – også kjent som «buyer's supplies».² Leveransene vil variere fra prosjekt til prosjekt, og kan for eksempel bestå av mindre ting, som møblement, kart og bysseutstyr, eller større og mer vesentlige ting, som skrogseksjoner, spesialisert laste- og losseutstyr eller maskineri.³ En felles utfordring for leverandører av slike ytelser, er at de leverer til byggeprosjektet uten å være del av skipsbyggingskontrakten.

Det er ikke uvanlig å avtale at leverandøren ikke får betalt hele kjøpesummen ved levering av utstyr til skipet. Dette gjelder både der leverandøren opptrer i et avtaleforhold med verftet, som verftets underleverandør, eller med kjøper som leverandør til *buyer's supplies*. Leveransen blir således et salg på kreditt.⁴ Dette skjer for eksempel ved at kjøpesummen betales avdragsvis eller helhetlig etter levering, eller ved at et mindre beløp betales på leveringstidspunktet, og restkjøpesummen betales senere.⁵

Salg på kreditt er relevant i disse tider, hvor både verft, redere og leverandører til skipsindustrien står i en økonomisk vanskelig stilling.

¹ Curtis (2002) s. 229–230.

² Dette defineres nærmere i punkt 1.5. På norsk kalles *buyer's supplies* for «kjøpers utstyr». Derimot er det engelske begrepet såpass innarbeidet i praksis at jeg velger å benytte meg av dette.

³ Meland (2006) s. 210.

⁴ Krüger (1999) s. 18.

⁵ Falkanger (1987) s. 215.

Tanken er at ferdigstilling av skipsbyggingsprosjektet vil gagne alle parter. Verftet kan selge nybygget, eller kjøper på sin side kan bruke skipet til inntjening og næringsvirksomhet. Begge tilfeller vil ideelt føre til økt likviditet for den av partene som har kontrahert med en leverandør på kreditt. Dermed bidrar kredittytelsen til økt likviditet, som igjen muliggjør betaling for leverandørens ytelse – om enn etterskuddsvis.

Salg på kreditt er mer risikabelt enn samtidige ytelser,⁶ og dette gjelder spesielt for kredittytelser til skipsbyggingsprosjekter.⁷ I økonomisk vanskelige tider er imidlertid oppdrag ofte helt vesentlig for leverandørens videre drift, selv med økt risiko. Alternativet kan være ingen oppdrag overhodet uten slik kredittytelse. Temaet for denne avhandlingen er leverandørens stilling ved salg på kreditt til et skipsbyggingsprosjekt.

1.2 Problemstillinger og metode

Spørsmålet er hvilken sikkerhet leverandøren har i sin egen leveranse i disse tilfellene. Fremstillingen fokuserer på leverandørens stilling som salgspanthaver ved skipsbygging, og metodisk vil jeg følge salgspantet gjennom ulike stadier i byggeprosjektet. De ulike stadier reiser forskjellige problemstillinger:

I kapittel 2 vil jeg ta for meg tidspunktet for avtale om salg og levering av leveransen. Spørsmålet er i hvilke tilfeller en leverandør kan avtale salgspant i leveranser til skipbyggingsprosjekter. Salgspantavtalens rettsvern behandles i kapittel 3. Her er det salgspanthavers vern mot kjøperens kreditorer som vurderes. I kapittel 4 behandler jeg diverse problemstillinger som oppstår når den salgspantbeheftede leveransen sammenføres med nybygget. Her vurderes blant annet verftets erverv av eiendomsrett til leveransen ved sammenføring, bortfall av salgspant ved sammenføring, og et eventuelt vederlagskrav som følge av dette. Der salgspantet består etter sammenføring, blir spørsmålet hvilket

⁶ Krüger (1999) s. 19.

⁷ Se for eksempel Rt. 1935. 439, hvor det uttales om underleverandørers levering til et økonomisk utsatt verft: «[underleverandørene] burde derfor ikke ha vært uforberedt paa at kreditten til verkstedet var forbundet med en risiko som kunde paaføre dem tap».

rettsvern salgspanthaver har overfor kreditorer med panterett i nybygget. Dette behandles i kapittel 5, hvor jeg også tar opp enkelte spørsmål knyttet til verftets tilbakeholdsrett. I kapittel 6 ser jeg på utstyrsleie, herunder leasing, som alternativ til kjøp av leveranser på kreditt. Endelig vil jeg i kapittel 7 behandle salgspankets bortfall ved overgangen fra skip under bygging til ferdig levert og registrert skip.

1.3 Avgrensning

Jeg avgrenser mot temaer som foreldelse og selve realisering av salgspantet etter reglene om tvangsfullbyrdelse. Dette er temaer som ligger utenfor de problemstillingene jeg ønsker å belyse, nemlig de panterettslige problemstillingene. Videre vil jeg avgrense mot en inngående behandling av insolvensstadiet.

1.4 Rettskilder

Fremstillingen er primært panterettslig, og hovedvekten ligger på pantelovens kapittel 3. Her finner man reglene om salgspannt. Problemstillingene løses med utgangspunkt i de aktuelle lovbestemmelsenes ordlyd, i tråd med alminnelige rettskildeprinsipper.⁸ Av pantelovens forarbeider er det særlig Odelstingsproposisjonen fra 1977/1978 som står sentralt, sammen med Sivillovbokutvalgets tilrådning.⁹ Fremstillingens faktiske utgangspunkt er skip under bygging og leveranser til byggeprosjektet. Dette gir fremstillingen en sjørettslig side, og sjølovens særbestemmelser om registrering og pantsettelse står sentralt. Mange av de legislative hensyn bak sjølovens særregler for skip og skipsbygging følger av forarbeidene til endringene i 1970/1971 av den gamle sjøloven av 1893, herunder særlig Sjølovkomiteens innstillinger i den anledning.¹⁰ Lov om hendelege eige-domshøve og tilhørende forarbeider har vært veiledende for alminnelige, ulovfestede tingsrettslige prinsipper. Disse kan blant annet løse enkelte spørsmål som oppstår der leverandørens leveranse

⁸ Eckhoff (1987) s. 33.

⁹ Ot.prp.nr. 39 (1977–1978) og NUT 1970:2 Rådsegn 8 (1970).

¹⁰ Spesielt Innstilling VIII (1969) fra Sjølovkomiteén.

sammenføyes med nybygget. Annen lovgiving og relevante forarbeider benyttes der det er aktuelt.

Rettspraksis brukes særlig til å illustrere løsninger der lovteksten legger opp til skjønsmessige vurderinger. Sann sett har rettspraksis en mer veiledende enn rettskapende betydning for flere av problemstillingene som behandles i fremstillingen.

Av litteratur har spesielt Sjur Brækhus' og Thor Falkangers arbeider fra perioden 1960–1990 stått sentralt. Mye av fundamentet for skipsbygging fra en panterettslig synsvinkel ble lagt av disse forfatterne, og deres arbeider har vært et viktig utgangspunkt for fremstillingen.

Ellers står Norsk Standard Skipsbyggingskontrakt («Skip 2000») sentralt, sammen med Øystein Melands kommentarutgave til denne. Standardkontraktene for skipsbygging omtales nærmere nedenfor i punkt 1.6.2. Bygging av skip har mange likhetstrekk med bygging av petroleumsinstallasjoner, men det er også mange ulikheter. På enkelte områder kan standardkontraktene i petroleumsfabrikasjon tjene som sammenligningsgrunnlag. Dette gjelder NF15 (Norsk Fabrikasjonskontrakt 2015) og NIB16 (Norske Innkjøpsbetingelser 2016), som per august 2016 foreligger som et utkast. NIB16 er en ny standard som utarbeides for underleveranser og innkjøp av utstyrskomponenter til petroleumsfabrikasjon, der hovedkontrakten er en ren NF/NTK-kontrakt.¹¹

1.5 Begrepsbruk og partsforhold

I skipsbygging snakkes det gjerne om et *verft* eller *verksted* som bygger skipet, med *kjøper*, *bestiller* eller *reder* på mottakersiden. Begrepsbruken varierer. Meland legger til grunn *verksted* og *kjøper* i sin kommentarutgave til Norsk Standard Skipsbyggingskontrakt i tråd med kontraktens eget system, mens Knudtzon benytter *verksted* og *bestiller* i sin artikkel om standardformularet av 1981. Falkanger og Bull benytter også Knudtzons terminologi.¹² Jeg foretrekker å bruke begrepene *verft* og

¹¹ NIB16 s. 2 (i forordet).

¹² Meland (2006) s. 29, Knudtzon (1981) s. 11, Falkanger og Bull (2016) s. 66.

kjøper om partene i skipsbyggingskontrakten. Skipet under bygging omtaler jeg som *nybygget*.

Leverandøren er en tredjemann som leverer ytelser til byggeprosjektet, ved å kontrahere med enten verft eller kjøper. Når leverandøren leverer ytelser direkte til verftet, vil han i henhold til standardkontraktenes terminologi være en *underleverandør*.¹³ Kjøperen er ofte interessert i å påta seg å skaffe diverse utstyr og gjenstander til byggeprosjektet gjennom egne leverandører. Dette kalles «buyer's supplies».¹⁴ Eksempelvis kan kjøper på forhånd ha inngått spesialavtaler med enkelte leverandører, enten for å sikre seg en god pris eller kortere leveringstid, eller fordi han har god erfaring med visse leverandører.¹⁵ Det sentrale ved *buyer's supplies* er at det er kjøperen selv som står for den aktuelle forsyningen til nybygget, og kjøperen selv som inngår avtale med leverandøren for den aktuelle leveransen. Kjøperen blir således leverandørens kontraktspart. Unntaket er de tilfellene hvor kjøpers avtaler blir transportert til verftet, og verftet blir leverandørens kontraktspart. Da er det ikke lenger *buyer's supplies*,¹⁶ men ordinære underleveranser til verftet. Undertiden hender det at partene utvider definisjonen av begrepet *buyer's supplies* i avtalen, til også å omfatte de tilfellene der kjøper instruerer verftet om å benytte seg av spesifikke underleverandører. Jeg går ikke nærmere inn på disse tilfellene.

Når leverandøren inngår leveranseavtale med verft eller kjøper, vil leverandørens kontraktspart være en *kjøper* og leverandøren en *selger*. Av pedagogiske grunner velger jeg å omtale leverandørens kontraktspart i tråd med terminologien fra det overordnede byggeprosjektet, altså som *verft* eller *kjøper* også i dette kontraktsforholdet.

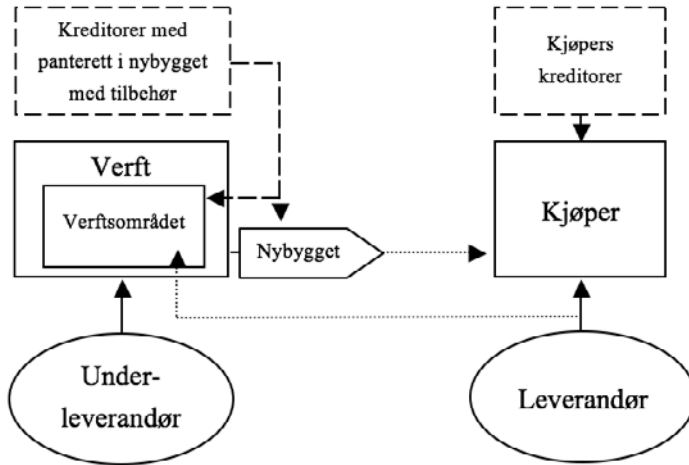
¹³ Se Skip 2000 art. II nr. 4, SAJ art. I nr. 4, NEWBUILDCON art. 19 og AWES art. 1 par.e.

¹⁴ Se f.eks. Skip 2000 art. XVI, SAJ art. XVII og NEWBUILDCON art. 21.

¹⁵ Meland (2006) s. 210.

¹⁶ I.c.

En oversikt over de forskjellige partene og aktørene i fremstillingen kan illustreres slik:

1.6 Byggekontraktene og leveranseavtalene

1.6.1 Byggekontrakten

Det er naturlig å si noe om skipsbyggingskontrakten mellom de overordnede partene i byggeprosjektet. Denne kan omtales som *byggekontrakten*. Det er her selve byggingen og leveringen av nybygget reguleres. Byggekontrakten danner et bakteppe for leveranseavtalene, og ofte vil avtalepartene forsøke å samkjøre leveranseavtalene med byggekontrakten når det gjelder leveringstid, ansvar og risiko så langt det lar seg gjøre.¹⁷ I enkelte tilfeller er også partene pålagt å innta bestemmelser fra byggekontrakten i leveranseavtalene.¹⁸ I fremstillingen forutsettes det at det foreligger en overordnet byggekontrakt mellom verftet og kjøperen av nybygget. I det følgende vil jeg si noe om slike byggekontrakter.

¹⁷ Meland (2006) s. 54. Se Kaasen (2006) s. 42–43 om fabrikkasjonskontraktene til sammenligning.

¹⁸ Se til sammenligning NF15 art. 8.5.

1.6.2 Standardkontrakter for skipsbygging

For bygging av skip i Norge er Norsk Standard Skipsbyggingskontrakt («Skip 2000») gjeldende standardkontrakt, etter å ha avløst standardformularet fra 1981.¹⁹ Utgangspunktet i kontrakten er norsk rett,²⁰ men det er åpent for partene å avtale annet lovvalg.²¹ Skip 2000 følger i stor grad samme struktur som SAJ,²² som er den mest benyttede standardkontrakten internasjonalt.²³ SAJs utbredelse må ses i sammenheng med den betydelige andelen skip som bygges i Øst-Asia,²⁴ og at flere av verftene i Sør-Korea, Kina, Singapore og Taiwan benytter SAJ som utgangspunkt for sine egne standardbetingelser.²⁵ AWES²⁶ er standardformularet til «The Association of European Shipbuilders and Shiprepairers», men benyttes sjelden utenfor Europa.²⁷ Mens SAJ og AWES er utarbeidet av verftsinteresser, er Skip 2000 fremforhandlet mellom likeverdige parter og således et «agreed document». Dette innebærer at den er fremforhandlet i samarbeid mellom organisasjoner som representerer motstridende interesser, i motsetning til standardvilkår utelukkende utarbeidet av interesser på den ene siden i kontraktsforholdet.²⁸ Det betyr ikke at kontrakten er i perfekt balanse, men den antas å være mer balansert enn SAJ og AWES,²⁹ og anbefales både av verftenes og redernes organisasjoner i Norge.³⁰ Tilsvarende, særlig for å imøtekomme ubalansen i SAJ, utarbeidet BIMCO standardformularet NEWBUILDCON³¹ i 2007.³²

¹⁹ Falkanger og Bull (2016) s. 67.

²⁰ Se Skip 2000 art. XIX nr. 1.

²¹ Meland (2006) s. 224.

²² Shipbuilding Contract of the Shipowners Association of Japan.

²³ Curtis (2002) s. 13.

²⁴ Mandaraka-Sheppard (2007) s. 419.

²⁵ Curtis (2002) s. 13.

²⁶ Standard AWES Shipbuilding Contract.

²⁷ Curtis (2002) s. 13.

²⁸ Bull (1988) s. 99. Bull omtaler «Agreed documents» som avtalte standardvilkår.

²⁹ Meland (2006) s. 6 (i forordet).

³⁰ Meland (2006) s. 14.

³¹ BIMCO NEWBUILDCON Standard Newbuilding Contract.

³² Curtis (2012) s. 14.

Ettersom fremstillingen tar utgangspunkt i norsk rett, vil jeg basere meg på Skip 2000 når jeg viser til byggekontraktens standardregulering av forskjellige spørsmål. Skip 2000, som «agreed document», er den mest benyttede standardkontrakten for skipsbygging i Norge, og må kunne sies å gi et representativt bilde av det overordnede kontraktsforholdet mellom verft og kjøper fra et norsk perspektiv. Det tas ikke sikte på å gi en komparativ oversikt over løsningene i de forskjellige standardformularene. Jeg nøyer meg derfor med å henvise til de relevante bestemmelsene i de øvrige standardkontraktene der det passer.

Det er særlig standardkontraktenes regulering av eiendomsrett til nybygget, underleveranser og *buyer's supplies*, pantsettelsesadgang og bestemmelsene om kansellering og påfølgende restitusjon, som er av særlig interesse for oppgavens tema.

1.6.3 Byggekontraktenes klassifikasjon og bakgrunnsrett

Skipsbyggingskontrakter har tradisjonelt vært å regne som «kjøp» i norsk rett, og faller inn under kategorien tilvirkningskontrakter etter kjl. § 2 første ledd.³³ Dette underbygges av kjøpslovens forarbeider som sier at «[l]oven omfatter i prinsippet tilvirkning av alle slags ting, f eks også avtaler om skipsbygging eller bygging av flyttbare borerigger».³⁴ Står derimot kjøper for en vesentlig del av materialer og utstyr til byggeprosjektet, er det ikke lenger et tilvirkningskjøp, men en avtale om verksleie.³⁵ Da er ikke lenger overføring av eiendomsrett til et formuesgode det fremtredende trekk ved kontrakten, og man faller utenfor de kjøpsrettslige regler.³⁶

I engelsk rett regnes skipsbyggingskontrakter som hybrider mellom entreprisekontrakter og kjøpekontrakter,³⁷ mens de i Nederland generelt regnes som rene entreprisekontrakter.³⁸ I SAJ heter det i fortalen at verftet

³³ Se Meland (2006) s. 22–24 og Falkanger og Bull (2016) s. 66.

³⁴ Ot.prp.nr.80 (1986–87) s. 49.

³⁵ Ot.prp.nr.80 (1986–87) s. 48 flg.

³⁶ Se til sammenligning Kaasen (2006) s. 51.

³⁷ Mandaraka-Sheppard (2007) s. 424.

³⁸ Van Steenderen (2015) s. 53.

«[shall] build, launch, equip and complete [the vessel]» og deretter selge og levere skipet til kjøperen.³⁹ Selv om dette i stor grad tilsvare fortalen i Skip 2000, regnes likevel japanske skipsbyggingskontrakter generelt som hybridkontrakter mellom kjøp og entreprise.⁴⁰

Fremstillingen tar utgangspunkt i norsk rett, med Skip 2000 som en kjøpekontrakt om tilvirkning med påfølgende eiendomsoverdragelse.

1.6.4 Leveranseavtalene

Karakteren av leverandørens ytelse til verftet eller kjøperen, varierer ut i fra hva som leveres. Enkelte ytelser kan anses som mer standardisert løsøre og utstyr til skip, slik som livbåter, stålplater eller kraner. Andre ytelser er derimot mer typiske tilvirkningskjøp, hvor for eksempel en borerigg eller en modul tilvirkes særlig for sammenføring med nybygget hos verftet. I mange tilfeller vil bestillersiden (verft eller kjøper) og leverandørsiden operere med egne standardbetingelser for henholdsvis innkjøp og leveranser. Hvilke betingelser som benyttes vil som regel bero på styrkeforholdet mellom partene. Det finnes også generelle bransjestandarder, som NL09⁴¹ og ORGALIME.⁴² Disse dekker levering av maskineri, samt mekanisk, elektrisk og elektronisk utstyr.

Fremstillingen forutsetter at leveranseavtalen ikke begrenser leverandørens adgang til å etablere salgspant i leveransen. Forutsetningen er i tråd med både NL09 og ORGALIME som oppstiller henholdsvis «eiendomsforbehold» og «retention of title» i leveransen inntil fullt oppgjør har funnet sted, i den utstrekning slik rett er gyldig etter relevant lovgivning.⁴³ For norsk retts vedkommende vil dette likestilles med salgspant (se punkt 2.1. like nedenfor).

³⁹ Mandaraka-Sheppard (2007) s. 424.

⁴⁰ Hiratsuka (2015) s. 43.

⁴¹ Alminnelige leveringsbetingelser for leveranser av maskiner samt annen mekanisk, elektrisk og elektronisk utstyr/utrustning i og mellom Danmark, Finland, Norge og Sverige, utgitt i 2009 («NL09»).

⁴² General conditions for the supply of mechanical, electrical and electronic products, utgitt i 2012 («ORGALIME»).

⁴³ Se NL09 art. 20 og ORGALIME art. 22.

2 Når kan en leverandør ta salgspant ved skipsbygging?

2.1 Hvilke krav kan sikres med salgspant

I forbindelse med salg av løsøre kan det avtales panterett i det solgte til sikkerhet for kjøpesummen, jf. pantel. § 3-14 a). Et salgspant vil således gi en kredittytende selger sikkerhet i salgsgjenstanden.⁴⁴ Salgspant kan bare avtales i løsøregjenstander, og for selgers del er det bare kravet på kjøpesummen som kan sikres.⁴⁵ Dersom selger forbeholder seg eienomsrett til salgsgjenstanden, eller en rett til å ta den tilbake ved mislighold, skal dette tilsvarende anses som en avtale om salgspant.⁴⁶

Etter pantel. § 3-15 første ledd, kan det ikke avtales salgspant i realregistrerbare løsøregjenstander, som skip under bygging. Det er derimot adgang til å avtale salgspant i tilbehør til slikt realregistrerbart løsøre. Jeg legger til grunn at leverandørens ytelse til byggeprosjektet kun er å regne som ordinært løsøre på tidspunktet salgspantavtalen inngås. Det er først ved sammenføring med nybygget at leveransen kan regnes som «tilbehør». Salgspantets stilling ved sammenføring behandler jeg i forhold til pantel. § 3-19 i kapittel 4.

Utgangspunktet er at leverandøren ønsker å avtale salgspant i leveransen til sikkerhet for den utestående fordringen mot verft eller kjøper, alt ettersom hvem leverandøren kontraherer med. Spørsmålet er om leverandøren har anledning til dette. Jeg vil i det følgende vurdere leverandørens adgang til å ta salgspant i henholdsvis (under)leveranser til verftet, og i leveranser til kjøper som ledd i *buyer's supplies*.

⁴⁴ Skoghøy (2014) s. 98.

⁴⁵ Brækhus (1994) s. 75.

⁴⁶ Jf. pantel. § 3-22 (1).

2.2 Salgspant i leveranser til verftet

2.2.1 Utgangspunktet

Etter standardkontraktens normalordning, står verftet som eier av skipet frem til levering,⁴⁷ og inngår kontrakter med (under)leverandører om kjøp av (under)leveranser til byggeprosjektet.⁴⁸ Ved levering blir nybygget formelt solgt til kjøper. I tråd med byggekontraktens terminologi vil jeg her omtale leverandøren som en *underleverandør*, og leverandørens ytelse som en *underleveranse*.

2.2.2 Salgspantforbudet ved kjøpers rett til videresalg

Etter panteloven § 3-15 annet ledd, kan det ikke avtales salgspant i «ting som kjøperen har rett til å selge videre før den er betalt». Dette er noe ytterligere spesifisert i Rt. 1992 s. 438, hvor det på s. 443 poengteres at «salgspant ikke kan avtales i ting som kjøperen skal ha rett til å overta for salg før den er betalt». Dette prinsippet har sitt opphav i «Scooterdommen», inntatt i Rt. 1963 s. 109, hvor det ble fastslått at eiendomsforbehold i avbetalingskontrakt om to scootere beregnet på videresalg, ikke kunne gjøres gjeldende overfor avbetalingskjøperens konkursbo.⁴⁹

Tidligere kunne salgspant avtales dersom videresalg først var forutsatt å skulle skje etter bearbeidelse eller inkorporering i en hovedgjenstand.⁵⁰ Bearbeidelse og inkorporering kunne ta tid, noe som igjen ville føre til en viss tid før videresalget fant sted. Således kunne det være behov for å finansiere kjøpet med selgerkreditt i mellomtiden.⁵¹ Dette unntaket ble opphevet ved lovendring i 1999.⁵² Dermed utelukkes salgspant både i ting kjøper har rett til å selge videre, og i «ting som kjøperen kan videreselge

⁴⁷ Se Skip 2000 art. XI nr. 1, SAJ art. VII nr. 5, NEWBUILDCON art. 31 og AWES art. 8 par.b.

⁴⁸ Se Skip 2000 art. II nr. 4, SAJ art. I nr. 4, NEWBUILDCON art. 19 og AWES art. 1 par.e.

⁴⁹ Sammendrag fra Lovdata.no.

⁵⁰ Se pantel. § 3-15 slik den lød før lovendringen i 1999.

⁵¹ Skoghøy (2016) s. 365.

⁵² Ot.prp.nr.26 (1998–1999) s. 200.

etter å ha inkorporert eller sammenføyd tingen med en annen hovedgjenstand». ⁵³

2.2.3 Videresalg: hva, når og hvordan

Spørsmålet er hva som ligger i uttrykket *videresalg*. Brækhus eksemplifiserer med situasjonen der salgsgjenstanden skal videreselges som et løst tilbehør til en hovedgjenstand: «f. eks. livbåter som en spesialtilvirker selger til et firma som bygger boreplattformer, og som skal plassere livbåtene om bord på en plattform under bygging og selge dem videre som tilbehør til denne». ⁵⁴ Siden dette ble skrevet før lovendringen, mente Brækhus at dette tilfellet ville omfattes av det tidligere unntaket for bearbeidelse og inkorporering. ⁵⁵ Ettersom dette unntaket er opphevet, vil Brækhus' eksempel nå omfattes av utgangspunktet i pantel. § 3-15 annet ledd. Det sentrale er at salgsgjenstanden blir solgt videre som del av, eller tilbehør til, en hovedgjenstand kjøper skal selge videre til tredjemand. Der det foreligger en hovedkontrakt om bygging og påfølgende salg av en hovedgjenstand, er det nettopp dette overordnede salget som utgjør *videresalget* av den aktuelle salgsgjenstanden. Denne omfattes av det overordnede salget, der den inngår som en del eller et tilbehør. ⁵⁶ Slike ordninger om bygging og påfølgende salg, er utgangspunktet i for eksempel Skip 2000 og SAJ. ⁵⁷

En videre forutsetning for bestemmelsens anvendelse, er at «[den innkjøpte] varen er *beregnet* på videresalg» (min kursivering), ⁵⁸ og at selgeren er eller bør være kjent med dette. ⁵⁹ Når det gjelder situasjonen der underleverandøren står i et alminnelig kontraktsforhold med verftet, må det antas underforstått mellom partene at underleveransen er beregnet som del av, eller tilbehør til, nybygget. Sånn sett vil det ligge i dagen

⁵³ l.c.

⁵⁴ Brækhus (1994) s. 83–84.

⁵⁵ Ibid. s. 84.

⁵⁶ Tilsvarende Brækhus' eksempel over.

⁵⁷ Se begges fortale.

⁵⁸ Skoghøy (2014) s. 102–103.

⁵⁹ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 121.

at varen er beregnet på videresalg, der den overordnede kontrakten er en kjøpekontrakt mellom verftet og kjøperen. Alle de ovennevnte standardkontraktene for skipsbygging, Skip 2000, SAJ, NEWBUILDCON og AWES, har som utgangspunkt at verftet er eier av nybygget frem til levering.⁶⁰ Det er således leveringen, slik *levering* er definert i kontrakten, med den medfølgende eiendomsovergangen, som må regnes som selve tidspunktet for det underforståtte videresalget. Det kan derfor slås fast at pantel. § 3-15 annet ledd, utelukker salgspant for en underleverandør til verftet, når hovedkontrakten er en kontrakt om bygging og påfølgende salg av skip. Dette prinsippet kommer også tydelig til uttrykk i eldre rettspraksis, slik det blant annet uttales i Rt. 1925 s. 132:

«[underleverandøren måtte] ha vært helt paa det rene med, at motoren skulde indmonteres i den baat, som [verftet] skulde levere til [kjøper]. Og [underleverandøren] maatte da videre gaa ut fra, at [kjøper] vilde gjøre op med skibsbyggeriet og betale dettes tilkommende for baat med tilhørende motor, hvilket ogsaa skedde».⁶¹

Prinsippet kommer tilsvarende til uttrykk i RG. 1959 s. 517, om situasjonen der salgspanthaver vil gjøre salgspantet gjeldende overfor godtroende tredjemann:

«Etter rettspraksis kan eiendomsforbehold i sin alminnelighet ikke gjøres gjeldende overfor godtroende tredjemann når gjenstanden skal videreselges ...».⁶²

Samtidig gir de ovennevnte kontraktene kun uttrykk for standardordninger som kan modifiseres av partene ved avtaleinngåelse.⁶³ Dette åpner for å avtale andre ordninger hva angår eiendomsrett og levering.

⁶⁰ Se Skip 2000 art. XI nr. 1, SAJ art. VII nr. 5, NEWBUILDCON art. 31 og AWES art. 8 par.b.

⁶¹ Rt. 1925 s. 132, på s. 133–134.

⁶² RG. 1959 s. 517, på s. 522.

⁶³ Meland (2006) s. 23.

2.2.4 Alternativ regulering av eiendomsrett i hovedkontrakten

En alternativ ordning er den som kommer til uttrykk i NF15 ved fabrikkasjon.⁶⁴ I motsetning til en ren kjøpsituasjon med avtalt leveringsdato for eiendomsovergang, blir kjøper ved fabrikkasjon eier av nybygget etter hvert som arbeidet utføres, i samsvar med innbetalinger. Materialer i form av underleveranser blir kjøpers eiendom når de ankommer byggeplassen, eller når kjøper har betalt for dem. Dette er også en vanlig ordning innen skipsbygging.⁶⁵ Her er det mer uklart hva som utgjør tidspunktet for *videresalg* i forhold til pantel. § 3-15 annet ledd. En naturlig forståelse av uttrykket «videresalg», er at det innebærer en form for overlevering mot vederlag med medfølgende eiendomsovergang av det kjøpte, enten i seg selv eller som del av en hovedgjenstand. Når eiendomsovergangen er progressiv, slik som her, foreligger det ingen slik faktisk overlevering med medfølgende eiendomsovergang. En slik ordning var tilfellet i en dom for lagmannsretten,⁶⁶ hvor det var tvist om et fartøy under bygging tilhørte kjøperen eller verftets konkursbo. Lagmannsretten uttalte her:

«[det var] avtalt at [kjøperen] skulle ha eiendomsrett til bygget og innkjøpte komponenter i samsvar med innbetaling etter avtalen. En slik ordning er vel kjent fra tilvirkningskontrakter av denne type og det har vært en allmenn oppfatning at en forskuddbetalende kjøper blir eier av det som tilvirkes, uten overlevering».

Når det, som ved fabrikkasjon, ikke foreligger slik faktisk overlevering av nybygget med medfølgende eiendomsovergang, kan det problematiseres hvorvidt det foreligger et slikt element av *salg*⁶⁷ som må kreves for å fastslå *videresalg*. Dette må ses i sammenheng med at kjøper blir eier av mate-

⁶⁴ NF15 art. 22.

⁶⁵ Se RG. 2003 s. 514, kommentert like nedenfor.

⁶⁶ RG. 2003 s. 514 (68-2003) (Hålogaland).

⁶⁷ Se Bergem (2008) s. 39: «Et kjøp er etter vanlig oppfatning en gjensidig avtale om overføring av eiendomsretten til et formuesgode ... Det er et grunnleggende vilkår at det skjer en overføring».

rialer så fort de ankommer byggeplassen eller blir betalt av ham. Eiendomsovergangen for materialer og komponenter mellom verft og kjøper, skjer i praksis umiddelbart ved levering fra underleverandør til verft. Man kan enten vurdere denne situasjonen som et umiddelbart videresalg, hvor salgselementet følger av eiendomsrettsreguleringen i hovedkontrakten, eller som en situasjon hvor salgselementet er fraværende. Underleveranseavtalen kan *de facto* vurderes som en avtale mellom underleverandør og kjøper, hvor verftet aldri blir eier av underleveransen. Underleveransen selges dermed ikke *videre* fra verft til kjøper. Eiendomsretten overføres direkte fra underleverandør til kjøper ved levering av underleveransen.⁶⁸

Samtidig kan det hevdes at spørsmålet om underleverandørens salgspantadgang i en slik situasjon uansett ikke er relevant. Etter for eksempel Skip 2000 art. VIII nr. 1, skal nybygget leveres til kjøper (med samtidig eiendomsovergang, jf. Skip 2000 art. XI nr. 1) «... free and clear of all liens, claims, mortgages and other encumbrances ...». Om partene i hovedkontrakten velger en ordning tilsvarende den beskrevet over, må det forutsettes at de tar inn en bestemmelse om heftelser tilpasset en ordning med progressiv eiendomsovergang. Dette er løst i NF15 ved at «Kontraktsgjenstanden og Materialer som Selskapet eier skal være fri for heftelser som andre enn Selskapet svarer for», jf. NF15 art. 22.2. Ved at kjøper i en sånn situasjon vil få umiddelbar eiendomsrett til underleveransen ved levering fra underleverandøren, blir verftet i realiteten aldri eier av underleveransen. Er underleveransen påheftet salgspant for krav mot verftet, vil ikke underleveransen være «fri for heftelser som andre enn [kjøper] svarer for». Dermed vil verftet havne i mislighold overfor kjøper. Det blir sånn sett lite realistisk at underleverandøren skal kunne ta salgspant overfor verftet i denne situasjonen.

Undertiden kan det hende at kontrakten med underleverandøren blir overdratt til kjøper.⁶⁹ Alternativt kan man velge å anse underleveransen som en *de facto* avtale mellom underleverandør og kjøper, ettersom eiendomsretten til underleveransen reelt sett overføres direkte fra under-

⁶⁸ Se Krüger (1999) s. 1: «Ved kjøp overfører en selger eiendomsretten til et formuesgode».

⁶⁹ Slik det er lagt opp til i NF15 art. 8.5 a).

leverandør til kjøper i situasjonen beskrevet over. Begge disse tilfellene ligger nært opp til salgspantspørsmålet ved *buyer's supplies*.

2.3 Salgspant i leveranser til kjøper som *buyer's supplies*

Når leverandøren kontraherer direkte med kjøperen, blir situasjonen annerledes enn der (under)leverandøren kontraherer med verftet. I sistnevnte situasjon, ved alminnelig kontrakt om bygging med påfølgende salg av skip, vil som kjent underleveransen bli solgt til verftet, og videre til kjøper som del av, eller tilbehør til, nybygget. Ved *buyer's supplies* vil kjøper stå for anskaffelse, mens verftet på sin side kun sørger for «safe-keeping ... and installation on board the vessel»⁷⁰ i relasjon til kjøper. Kjøpers leveranse til nybygget er ikke et salg til verftet, kun et bidrag til byggeprosjektet. Dermed foreligger det ikke et *videresalg* i denne situasjonen i henhold til pantel. § 3-15 annet ledd. Varen er ikke beregnet på videresalg, kun på montering eller sammenføring.⁷¹

Etter levering av *buyer's supplies* til verftet, blir dette på et tidspunkt sammenføyet med nybygget. Slik sammenføring kan føre til at verftet erverver eiendomsretten til leveransen, som jeg kommer tilbake til i punkt 4.2 nedenfor. Ved et salg må utgangspunktet være at eiendoms- overgangen er varig og endelig. Ved *buyer's supplies* er derimot det klare utgangspunktet at leveransen skal føres tilbake til kjøper som del av nybygget ved ferdigstillelse og levering. Det er således ikke snakk om en varig og endelig eiendomsovergang, men bidrag til byggeprosjektet i kjøpers interesse. Dette kan ikke likestilles med de tilfellene hvor det kjøpes varer beregnet på videresalg, og sammenføynings situasjonen skal derfor etter min mening ikke omfattes av videresalgsregelen. Følgelig vil ikke pantel. § 3-15 annet ledd være til hinder for salgspant i leveranser til nybygget som del av *buyer's supplies*.

⁷⁰ Curtis (2002) s. 230.

⁷¹ Skoghøy (2014) s. 102–103.

2.4 Konklusjon

Som det fremkommer, vil (under)leverandører til verftet være avskåret fra å ta salgspant i henhold til videresalgsregelen i pantel. § 3-15 annet ledd. Både lov og kontrakt hindrer i stor grad denne muligheten. Leverandører til kjøper er derimot ikke hindret av bestemmelsen, og kan i dette tilfellet ta salgspant i samsvar med pantel. § 3-14 a). I det følgende vil jeg derfor fokusere på salgspant i leveranser på kjøpers side, altså ved *buyer's supplies*. Det tas videre utgangspunkt i situasjonen hvor verftet står som eier av nybygget frem til levering, altså hvor verftet har pantsettelsesadgang.

3 Salgspantavtalens rettsvern overfor kjøpers kreditorer

3.1 Behovet for rettsvern

Dersom kjøper blir insolvent etter overlevering av leveransen, må salgspantavtalen ha rettsvern for å stå seg overfor kjøpers alminnelige kreditorer.⁷² Ellers vil leverandøren stille som dekningsøkende kreditor på lik linje med andre kreditorer uten sikkerhet for krav mot kjøper.

3.2 Vilkårene for rettsvern

En avtale om salgspant vil etter pantel. § 3-17 annet ledd, få rettsvern dersom den inngås senest samtidig med at salgstingen blir overgitt til kjøper, eller bekreftes skriftlig av en av partene uten ugrunnet opphold etter overleveringen. Salgspantet bør således avtales skriftlig før leveransen overleveres til kjøper, herunder direkte til verftet. Med «rettsvern» menes her bare rettsvern mot kjøpers kreditorer. Rettsvernakten etter

⁷² Brækhus (1994) s. 93.

pantel. § 3-17 gir ikke vern mot godtroende omsetningsserververe av gjenstanden, jf. ekstl. § 1.

Med uttrykket «overgitt til kjøperen» i pantel. § 3-17 annet ledd, siktes det blant annet til tidspunktet for opphør av selgers hevingsrett etter kjøpsloven § 54 fjerde ledd:⁷³ «Er tingen allerede overtatt av kjøperen, kan selgeren bare heve dersom han har tatt forbehold om det eller kjøperen avviser tingen». Det avgjørende etter bestemmelsen er hvorvidt kjøper fysisk har *overtatt* tingen. Ikke om eiendomsretten eller risikoen har gått over.⁷⁴ Dette utelukker blant annet de tilfellene av risikoovergang ved «levering»⁷⁵ uten at kjøper faktisk har overtatt gjenstanden, for eksempel når det kun er signert en leveringsprotokoll for en tilvirket leveranse.⁷⁶ På samme måte utelukkes rene eiendomsrettsbetraktninger, for eksempel der kjøper blir eier av kontraktsgjenstanden etter hvert som arbeidet utføres, eller der materialer fra leverandøren blir kjøpers eiendom allerede ved betaling, dersom dette skjer før levering.⁷⁷ Adgangen til å heve er således i behold i disse tilfellene, så lenge fysisk *overtakelse* ikke har skjedd.⁷⁸ Er derimot varen fysisk overtatt av kjøper, er hevingsadgangen avskåret.

Ved *buyer's supplies* er det ikke uvanlig at levering skjer direkte til verftet, selv om kjøper er leverandørens kontraktspart.⁷⁹ Det sentrale her må være at leverandøren har gitt fra seg sin råderett over tingen, og at tingen er overlevert og mottatt i henhold til avtalen og kjøpers interesse. Man kan eventuelt velge å anse verftet som en oppfyllelsesmedhjelper,⁸⁰ men dette er neppe sentralt. Det avgjørende her må være at kjøper har fått eksklusiv råderett over tingen overfor selger,⁸¹ og at leveringen anses

⁷³ Skoghøy (2016) s. 371.

⁷⁴ Hagstrøm (2011) s. 444.

⁷⁵ Jf. kjl. § 13 (1).

⁷⁶ Se for eksempel NIB16 art. 19.1 annet ledd.

⁷⁷ Se for eksempel NIB16 art. 22.1 første ledd.

⁷⁸ Hagstrøm (2011) s. 444.

⁷⁹ Meland (2006) s. 211. Se også Skip 2000 art. XVI nr. 1 (a) og SAJ art. XVII nr. 1 (a).

⁸⁰ Hagstrøm (2011) s. 119.

⁸¹ Hagstrøm (2011) s. 444.

som fullstendig.⁸² At leverandøren i enkelte tilfeller skal assistere i installasjonen eller bistå med annen teknisk ekspertise, kan ikke rokke ved dette. Dette vil i så fall være en tilleggsforpliktelse etter kjøpekontrakten, løst fra selve leveringsforpliktelsen som medfører fysisk *overtakelse* av tingen.⁸³

Videre gjelder det etter pantel. § 3-17 fjerde ledd, et krav om individualisering av de ting salgspantet skal omfatte, og den kjøpesum det skal sikre. Er flere ting kjøpt med salgspant under ett, «anses panteretten å hefte på samtlige ting til sikkerhet for det samlede beløp kjøperen skylder».

Rettsvern vil behandles nærmere i kapittel 5, når leveransen har blitt sammenføyet med nybygget. For denne situasjonen oppstår det enkelte spesielle rettsvernspørsmål for salgspant i deler og tilbehør, i forhold til eldre og senere rettsstiftelser i nybygget med tilbehør.⁸⁴

4 Salgspanthavers stilling når leveransen sammenføyes med nybygget

4.1 Hva er sammenføring og hva sammenføyes

Sammenføring, også kalt *inkorporasjon*, vil si at en løsøre gjenstand bindes opp med en annen løsøre gjenstand.⁸⁵ I mange tilfeller vil det være snakk om en mindre løsøre gjenstand som monteres på, eller installeres i, en større løsøre gjenstand. Den større løsøre gjenstanden vil da bli omtalt som en *hovedgjenstand*. Dette kan for eksempel være et skip, en bil eller et fly. Ofte vil den mindre løsøre gjenstanden i stor grad beholde sin form

⁸² Se RG. 1970 s. 527 (Frostating) på s. 530, hvor det «gjensto en del tilleggsarbeider og ytelser ... av en slik karakter at ... [f]ullstendig levering [ikke var] foretatt uten at dette tilleggsutstyr fulgte med».

⁸³ Meland (2006) s. 211.

⁸⁴ Brækhus (1994) s. 88.

⁸⁵ NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 5 flg.

og karakter etter sammenføyning, og på den måten utgjøre et tilbehør til hovedgjenstanden. For skip under bygging kan slikt sammenføydet tilbehør typisk være livbåter, navigasjonsutstyr og laste- og losseutstyr.⁸⁶ I andre tilfeller mister til en viss grad det sammenføyde løsøret sin karakter som separate gjenstander etter installasjon, ved at de blir en mer permanent del av bygningsmassen. Dette kan for eksempel være rørsystemer og stålmaterialer som installeres i nybygget på forskjellige stadier i byggeprosjektet. Jeg går nærmere inn på de konkrete tilfellene for skipsbygging i punkt 4.5.3, i forbindelse med pantel. § 3-19.

Et innblikk i det underliggende eierforholdet ved sammenføyning er viktig for å forstå hvordan sammenføyningen påvirker salgspantet. Derfor vil jeg først se på hva som skjer med kjøpers eiendomsrett til *buyer's supplies*, herunder leveransen, når dette sammenføydes med nybygget. Deretter vil jeg vurdere hvilken betydning sammenføyningen har for leverandøren som salgspanthaver.⁸⁷ Det er således effekten av sammenføyning jeg vil se på i det videre.

4.2 Eierforholdet ved sammenføyning

4.2.1 Det rettslige grunnlag

Det er verftet som eier nybygget frem til levering, og kjøper som eier materialer kjøper selv skaffer til byggeprosjektet, altså *buyer's supplies*.⁸⁸ Et første spørsmål er hva som skjer med kjøpers eiendeler når disse sammenføydes med nybygget. Når en løsøregjenstand sammenføydes med en annen, er «i regelen eit særskilt rettshøve avgjerande for kven som skal vera eigar og kva krav og rettar som elles skal reisa seg».⁸⁹ En avtale mellom partene vil være et slikt «særskilt rettshøve». Tilsvarende prinsipp

⁸⁶ Falkanger og Bull (2016) s. 28.

⁸⁷ Se Brækhus (1994) s. 85–86, hvor han viser til Scheel, Gjelsvik og Brækhus-Hærem: «De regler som [gjelder] i forholdet mellom eierne, [blir] også ansett for å være avgjørende i forhold til eiernes kreditorer», og på side 499: «Hvor eiendomsretten til de ... innføyde gjenstander går tapt, vil også en eventuell panterett i gjenstandene gå tapt».

⁸⁸ Basert på standardordningen i Skip 2000, cf. art. XI nr. 1 og art. XVI.

⁸⁹ NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 5.

følger forutsetningsvis av lov om hendelege eiedomshøve, som i følge § 1 «gjeld berre så langt anna ikkje fylgjer av avtale...», og hvor «den frie avtaleretten» fremheves i lovens forarbeider.⁹⁰ Det må således antas at partene i byggekontrakten står fritt til å avtale eierforholdet til *buyer's supplies* som sammenføres med nybygget, da de alminnelige prinsippene⁹¹ som ellers regulerer slike tilfeller må forstås som rent deklaratorkriske.⁹²

Forholdet til sjøloven § 45 vil jeg behandle i punkt 4.4.

4.2.2 Kontraktens regulering

a) Utgangspunktet

Spørsmålet blir så hva partene har avtalt. Jeg tar utgangspunkt i Skip 2000, ettersom dette er standard skipsbyggingskontrakt i Norge. Kjøper sitter med eiendomsretten til det han kjøper fra leverandører som utstyr til nybygget, i kraft av leveranseavtalen. Verkstedets forpliktelse er kun å motta, lagre og installere kjøpers utstyr,⁹³ og, som det heter med kontraktens egne ord: «provided, always, that the Builder shall not be responsible for the quality, efficiency and/or performance of any of the Buyer's Supplies».⁹⁴ Dette kan tale for at kjøper sitter med eiendomsretten til *buyer's supplies* hele veien, også etter sammenføring. Kontrakten gir ikke uttrykk for en eiendomsovergang til *buyer's supplies*.

b) Tilbakeføring ved kansellering

Videre, dersom kjøper kansellerer kontrakten grunnet verftets insolvens eller mislighold, skal verftet i henhold til kontraktens art. XII tilbakeføre *buyer's supplies* til kjøper. Slik Meland påpeker, er *buyer's supplies* i utgangspunktet «Kjøpers eiendom som Kjøper har levert til Skipet og

⁹⁰ NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 18.

⁹¹ Se NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 9 flg.

⁹² Se for eksempel drøftelsen i Ot.prp.nr.30 (1967–1968) på s. 12–13, om Lov om hendelege eiedomshøve.

⁹³ Meland (2006) s. 213.

⁹⁴ Skip 2000 art. XVI nr. 2.

har rett til å få tilbake».⁹⁵ Med dette virker det som en presumsjon for kjøpers fortsatte rett til *buyer's supplies*, også når dette er sammenføyet som tilbehør til nybygget, ettersom det skal tilbakeføres til kjøper og ikke forbli del av verftets eiendom, altså nybygget, ved insolvens eller mislighold. Om man derimot tar den vinkling at sammenføring med verftets eiendom fører til opphør av kjøpers eiendomsrett, kan verftets plikt til å tilbakeføre *buyer's supplies* ved kansellering synes ubegrunnet. Jeg påpeker at verftet undertiden ikke har slik plikt til å tilbakeføre *buyer's supplies*, for eksempel under SAJ, jf. art. X nr. 2. Situasjonen blir således en annen under denne kontrakten. Jeg fokuserer på Skip 2000 i det videre.

c) Refusjon som alternativ

Samtidig er det verdt å merke seg verftets anledning til heller å refundere kjøpers kostnader i forbindelse med *buyer's supplies*, dersom dette ikke *kan* tilbakeføres, jf. Skip 2000 art. XII. Vilkåret etter bestemmelsen er «if [buyer's supplies] cannot be returned» (min kursivering). Med dette menes ikke bare den fysiske umulighet, men også der *buyer's supplies* er sammenføyet med nybygget, altså verftets eiendom, på en slik måte at utskillelse blir særlig byrdefullt fra et økonomisk perspektiv.⁹⁶ Meland legger således til grunn at man må trekke paralleller til reglene om salgspant og inkorporasjon, «slik at den rett som Kjøper har faller bort dersom 'utskilling ville medføre uforholdsmessige omkostninger eller urimelige verditap',⁹⁷ sml. pantel. § 3-19. I dette tilfellet vil kjøpers eiendomsrett til *buyer's supplies* falle bort, og verftets rett og plikt til heller å refundere kjøpers kostnader må dermed legges til grunn. Jeg går nærmere inn på de økonomiske sidene av utskillelse i punkt 4.5, i forbindelse med pantel. § 3-19.

⁹⁵ Meland (2006) s. 183 og 192.

⁹⁶ Meland (2006) s. 183.

⁹⁷ Meland (2006) s. 183.

d) Sammenfatning

Situasjonen er altså at kjøper kan bygge på kontraktens regler for å hevde sin rett til *buyer's supplies* ved kontraktens opphør, også etter sammenføring med nybygget. Kjøpers eiendomsrett består ved sammenføring, inntil den eventuelt faller bort som følge av rimelighets- og forholdsmessighetsbetraktninger. Disse kommer til uttrykk i pantel. § 3-19,⁹⁸ på bakgrunn av alminnelige tingsrettslige prinsipper om sammenføring.⁹⁹ Dette er altså skjæringstidspunktet for når sammenføring fører til opphør av eiendomsrett. Dermed er det ikke selve sammenføringen, men heller utskillelsen, som må vurderes. Hvis utskillelse lar seg gjøre i lys av rimelighets- og forholdsmessighetsbetraktninger, er kjøpers eiendomsrett til sammenføyet *buyer's supplies* i behold. I motsatt fall er den opphørt.

For øvrig kan kjøper antageligvis henvide til avtalen mellom partene dersom verftet reiser rimelighets- eller forholdsmessighetsinnsigelser. Når partene tross alt har avtalt at kjøper har rett til *buyer's supplies* og at verftet har plikt til å tilbakeføre disse, må det antas at det skal mer til for å anføre for eksempel «urimelig» verditap enn ellers. Hensynet til rimelighet og forholdsmessighet må etter min mening vurderes i lys av hva partene var innforstått med etter kontrakten, og de avtalte rettigheter og plikter som følger herunder.

4.3 Leverandørens rett som salgspanthaver

Kontraktens regulering av *buyer's supplies* gjelder kun mellom partene – verft og kjøper. Reglene om tilbakeføring og alternativ refusjon for kostnader, strekker seg ikke til leverandøren. Som salgspanthaver må leverandøren forholde seg til reglene om salgspant og eventuelt bortfall ved sammenføring i henhold til pantel. § 3-19. Samtidig er ikke dette nødvendigvis det eneste sett av regler som kan føre til bortfall. Det er også tenkelig at salgspantet faller bort etter forbudet mot særskilte retts-

⁹⁸ Som i henhold til pantelovens forarbeider bygger på alminnelige prinsipper etter tidligere ulovfestet rett, se Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 125.

⁹⁹ Se Scheel (1912) s. 439 og 441, hvor utskillelse kan kreves dersom det kan skje «uden uforholdsmæssig Bekostning eller Skade».

stiftelser i skip etter sjøl. § 45. Både sjøl. § 45 og pantel. § 3-19 blir vurdert i det følgende.

4.4 Bortfall av salgspant etter sjøloven § 45

4.4.1 Bestemmelsens utgangspunkt

Sjøloven § 45 oppstiller særlige begrensninger i salgspantadgangen i løsøre når det gjelder skip.¹⁰⁰ Etter sjøl. § 45 første ledd kan det ikke tas særskilte rettsstiftelser i «skipets enkelte deler, samt tilbehør som befinner seg om bord eller midlertidig er fjernet». Dette omfatter både bestanddeler, som fremdriftsmaskineri og elektriske systemer, og tilbehør, som navigasjonsutstyr, livbåter og utstyr for lasting og lossing.¹⁰¹ Når slike deler og tilbehør er en del av skipet, vil de omfattes av en eventuell panterett i skipet, jf. bestemmelsens første punktum. Etter dette utgangspunktet kan det tenkes at et salgspant ikke står seg når den beheftede løsørengenstanden sammenføres med et skip under bygging.

4.4.2 Bestemmelsens anvendelse på skip under bygging

Etter ordlyden i sjøl. § 45 gjelder bestemmelsen for skip «som er innført eller kan innføres i skipsregisteret, jf § 11». Sjøloven § 11 omfatter ikke skip under bygging. Dette nevnes særskilt i bestemmelsens femte ledd, som fastslår at «et skip ikke [kan] innføres i skipsregisteret før det blir levert fra byggeverkstedet eller satt i fart for verkstedets egen regning». Registrering av skip under bygging følger et eget sett av bestemmelser. Bestemmelsens ordlyd og lovens systematikk taler således for at sjøl. § 45 ikke gjelder for skip under bygging.¹⁰² Sjøloven § 45 viderefører § 260 i den gamle sjøloven av 1893.¹⁰³ Om denne bestemmelsen sier Falkanger: «For skib *under bygging* gjelder ikke § 260 ... [Det må] være fritt frem

¹⁰⁰ Tomren (2011).

¹⁰¹ Falkanger og Bull (2016) s. 28.

¹⁰² Se Falkanger (1987) s. 231, hvor han sier om gammel sjølov § 260 som er videreført i sjøl. § 45: «Bestemmelsen gjelder for skib som er eller kan bli innført i skipsregisteret, men ikke for skib under bygging».

¹⁰³ Ot.prp.nr.55 (1993–1994) s. 18.

for salgspant i materialer og utstyr til nybyggingen».¹⁰⁴ Jeg legger således til grunn at sjøl. § 45 ikke gjelder for skip under bygging.

4.4.3 Analogisk anvendelse

Knudtzon tar til orde for at gammel sjølov § 260 må gjelde analogisk for skip under bygging.¹⁰⁵ Falkanger på sin side sier at «det synes å være enighet om at § 260 ikke kan gies analogisk anvendelse».¹⁰⁶ Analogislutninger har mest for seg der de samme hensynene gjør seg gjeldende,¹⁰⁷ og ordlyden ikke tilsier et annet resultat.¹⁰⁸ Selv om ordlyden i sjøl. § 45 taler mot å gi forbudet mot særskilte rettsstiftelser anvendelse på skip under bygging, kan det hende at hensynene bak regelen tilsier anvendelse per analogi.

Det underliggende hensyn som begrunner forbudet mot særskilt rettsstiftelse i deler og tilbehør, er at skipet jevnt over ikke er operasjonsdyktig uten dette.¹⁰⁹ Det er den «nære økonomiske sammenhengen mellom hovudting og tilhørsle» som står sentralt.¹¹⁰ Hensynet til operasjonsdyktighet gjør seg derimot ikke gjeldende her. Skipet er verken i operasjon eller et seilende skip generelt, men et byggverk på en byggeplass. Situasjonen kan således sies å ha større likhetstrekk med fast eiendom enn med skipsfart. Det kan heller ikke være snakk om en nær økonomisk sammenheng mellom hovedting og tilbehør i byggefasen. Dette taler mot analogisk anvendelse av bestemmelsen.

Videre, slik det følger av forarbeidene til gammel sjølov § 260, «vil en ... adgang til å sikre særinteresser i skipets enkelte deler være uheldig for skipskreditten og dermed for rederne selv. Dertil kommer at det er samfunnsøkonomisk uheldig å ta ut motor, inventar eller lignende».¹¹¹

¹⁰⁴ Falkanger (1988) s. 142–143.

¹⁰⁵ Knudtzon (1984) s. 34.

¹⁰⁶ Falkanger (1987) s. 232.

¹⁰⁷ Fleischer (1998) s. 143.

¹⁰⁸ Eckhoff (1987) s. 108.

¹⁰⁹ Falkanger (1988) s. 139.

¹¹⁰ NUT 1970:2 Rådsegn 8 s. 77, vedrørende skipsregisterloven 4. mai 1901 § 20 annet ledd, som er forløperen til gammel sjølov § 260 og nåværende sjøl. § 45.

¹¹¹ Innst.O.VIII. (1971–72) s. 9.

En sentral side av kreditthensynet, som er søkt ivaretatt med sjøl. § 45,¹¹² er å stimulere långivning til skipsindustrien. Her står også hensynet til panthavere i selve skipet sentralt. Særskilte rettsstiftelser i enkeltkomponenter svekker deres sikkerhet i skipet i sin helhet. Dette kan gjøre det vanskeligere å få lån.¹¹³ Derimot bør hensynet til skipskreditten til en viss grad tale *for* at det kan tas særskilte rettsstiftelser i enkelte deler og tilbehør i *byggefase*n. Som vi ser med vårt kreditt eksempel, er det nettopp leverandørenes mulighet for realsikkerhet i leveransene som kan tenkes å åpne for kredittsalg til byggeprosjektet. Dette vil igjen ha en stimulerende effekt på skipsnæringen ved at det stimuleres til skipsbygging. Etter min mening taler dette ytterligere mot å gi sjøl. § 45 analogisk anvendelse på skip under bygging.

4.4.4 Konklusjon

Etter sin ordlyd er ikke sjøl. § 45 gitt anvendelse på skip under bygging, og ut i fra lovens systematikk med henvisning til sjøl. § 11, virker dette bevisst. På bakgrunn av drøftelsen over, bør bestemmelsen heller ikke gis analogisk anvendelse i dette tilfellet. Sjøloven § 45 fører således ikke til bortfall av leverandørens salgspant ved leveransens sammenføring med nybygget.¹¹⁴

4.5 Bortfall av salgspant etter panteloven § 3-19

4.5.1 Det rettslige utgangspunkt

Som vi har sett, vil leveransen, som del av *buyer's supplies*, ofte bli mer eller mindre fast forbundet med nybygget etter levering. Der leveransen består av en salgspantbeheftet gjenstand, må salgspantets posisjon ses i lys av sammenføyningens karakter.¹¹⁵ Panteloven § 3-19 lyder som følger:

¹¹² Innst.O.VIII. (1971–72) s. 9, vedrørende gammel sjølov § 260.

¹¹³ Brækhus (1966) s. 249.

¹¹⁴ Merk: Forholdet til sjøloven § 45 tas opp på nytt når nybygget ferdigstilles og kan innføres i skipsregisteret. Se nedenfor i kapittel 7.

¹¹⁵ Brækhus (1994) s. 85 flg.

«Salgspant faller bort dersom salgstingen blir sammenføyet med en fast eiendom eller en annen hovedting på slik måte at utskilling ville medføre uforholdsmessige omkostninger eller urimelige verditap».

Bestemmelsen kodifiserer de alminnelige tingsrettslige prinsipper som var etablert ved rettspraksis,¹¹⁶ for vurderingen av «om den fysiske sammenføyning av tilbehør og hovedting er til hinder for at et eiendomsforbehold til tilbehøret kan gjøres gjeldende».¹¹⁷ Se for eksempel Rt. 1926 s. 788, hvor en enstemmig Høyesterett sluttet seg til en dissenterende byrettsdommers uttalelser:

«[det kan ikke] findes synderlig tvilsomt, at gyldigheten av et pactum reservati dominii i almindelighet maa ansees anerkjendt i vor ret. Mere tvilsom stiller saken sig, hvor den gjenstand, forbeholdet angaar, saaledes som her efterpaa sammenføies med en anden gjenstand. Ogsaa i saadanne tilfælde antages der dog at være grund til at anerkjende forbeholdets gyldighet i den utstrækning, i hvilken de retsforhold, som knytter sig til en gjenstand, overhodet anerkjendes som bestaaende efter dens sammenføyning med en anden gjenstand. Dette vil igjen avhænge av, om gjenstandene atter vil kunne adskilles uten uforholdsmæssig vanskelighet, teknisk og økonomisk set. Det vil saaledes tilsidst komme an paa en skjønsmæssig vurdering av de foreliggende faktiske forhold».¹¹⁸

Utgangspunktet for vårt tilfelle er således at salgspantet er i behold etter sammenføyning med nybygget, med mindre utskillelse av den salgspant-beheftede gjenstanden vil medføre «uforholdsmessige omkostninger» eller «urimelige verditap».

4.5.2 Uforholdsmessige omkostninger og urimelige verditap

Et første spørsmål som reiser seg er hva som ligger i begrepene «uforholdsmessige omkostninger» og «urimelige verditap». Visse retningslinjer følger

¹¹⁶ Brækhus (1994) s. 86.

¹¹⁷ Brækhus (1966) s. 243.

¹¹⁸ Rt. 1926 s. 788 på s. 790, fra byrettens dom.

av Brown-kjennelsen,¹¹⁹ inntatt i Rt. 1991 s. 909, som omhandlet salgspant i maskindeler som var innmontert i gravemaskiner. Spørsmålet var om salgspantet var bortfalt ved sammenføring, jf. pantel. § 3-19. Høyesteretts kjæremålsutvalg godkjente de prinsipper lagmannsretten hadde lagt til grunn ved vurderingen, med det utgangspunkt at det bare skal tas hensyn til omkostninger og verditap som knytter seg til selve *utskillelsen* av den salgspantbeheftede gjenstand.¹²⁰

a) Om begrepet «omkostninger»

«Relevant er omkostningene ved å demontere de solgte deler og ved å montere nye. Omkostninger som ville ha påløpt også dersom salgspantet var blitt gjort gjeldende før sammenføyningen ... skal ikke tas i betraktning».¹²¹ Begrepet sikter således til omkostningene ved å løsgjøre og fjerne den salgspantbeheftede gjenstand.¹²² Omkostninger med å sammenføye en ny del i hovedtingen i stedet for den utskilte del, omfattes også av begrepet. Transportomkostninger ved tilbakelevering av den utskilte gjenstand, samt ved levering av en ny gjenstand, omfattes derimot ikke.¹²³

b) Om begrepet «verditap»

Uttrykket «verditap» kunne tenkes å omfatte forholdet mellom hovedtingens verdi *med* og *uten* den salgspantbeheftede gjenstanden, så vel som verdien av hovedtingen og gjenstanden hver for seg i forhold til deres samlede verdi før utskillelse. Derimot legges det til grunn i Brown-kjennelsen at «det fyrst og fremst er fysisk skade og tap som kjem inn under omgrepet 'verditap', og ikkje det at verdet av hovedtinge [sic] og delen kvar for seg til saman kan vera mindre enn verdet av baa under eitt».¹²⁴ Med «verditap» menes altså (kun) den skade man må regne med

¹¹⁹ Brækhus (1994) s. 86.

¹²⁰ Skoghøy (2016) s. 385.

¹²¹ Brækhus (1994) s. 86.

¹²² Brækhus (1994) s. 86.

¹²³ Skoghøy (2016) s 385.

¹²⁴ Rt. 1991 s. 909, på s. 912.

at den salgspantbeheftede gjenstand eller hovedtingen vil bli påført ved utskillelsen.¹²⁵

Som regel vil en utskillelse medføre både omkostninger og verditap. I så fall er det den samlede effekt av disse forhold som må tas i betraktning under den skjønnsmessige vurderingen.¹²⁶ Brækhus sammenfatter dette som «den skade som voldes på hovedgjenstanden og på tilbehøret, samt arbeidslønn og andre omkostninger som påløper i forbindelse med arbeidet med utskillelsen».

c) Den skjønnsmessige vurderingen

Hvorvidt salgspantet faller bort som følge av omkostninger eller verditap ved utskillelse, beror på en «skjønnsmessig vurdering av de foreliggende faktiske forhold».¹²⁷ Panteloven § 3-19 oppstiller to standarder for denne vurderingen. Det er bare de «uforholdsmessige» omkostningene og det «urimelige» verditap som kan føre til slikt bortfall. Etter bestemmelsens ordlyd kan det umiddelbart se ut som om det skal anvendes to forskjellige standarder ved vurdering av henholdsvis omkostninger og verditap. Dette er derimot ikke tilfellet. Mellom omkostninger og verditap er det en flytende overgang, og forholdene må ses i sammenheng. Det må derfor bero på en «samlet vurdering av de omkostninger og verditap som vil oppstå ved utskillelse av salgspantgjenstanden»,¹²⁸ og det er den samlede effekt av disse forhold som er relevant. Videre må den samlede effekten av utskillelse ses i relasjon til *verdien* av den salgspantbeheftede gjenstanden.¹²⁹ Eventuell uforholdsmessighet eller urimelighet ved utskillelse må skjønnsmessig vurderes deretter. Se for eksempel LH-2000-23, om utskillelse av et rørsystem fra en tråler under bygging, hvor det fokuseres på den gjenværende *nytteverdi* etter demontering:

¹²⁵ Brækhus (1994) s. 86.

¹²⁶ I.c.

¹²⁷ Rt. 1926 s. 788 på s. 790, fra byrettens dom.

¹²⁸ Skoghøy (2016) s. 385.

¹²⁹ Brækhus (1994) s. 86.

«Det vil være den økonomiske nytteverdi av RSW-rørene for SUS etter demontering som må vurderes mot kostnadene og verditapet ved å ta rørene ut av båten ...».¹³⁰

Skoghøy legger videre til grunn at det ved vurderingen også må «være et moment om salgspantehaveren var innforstått med at inkorporasjon skulle skje», ettersom det i disse tilfellene skal «mindre til for at salgspantet skal falle bort».¹³¹ Det må presumeres at leverandøren i vårt tilfelle er kjent med at hans leveranse skal sammenføres med nybygget.

d) Økonomisk samhörighet

Panteloven § 3-19 tar utgangspunkt i den *fysiske* sammenføyning av en salgspantbeheftet gjenstand med en hovedting.¹³² Brækhus på sin side tar til orde for man også må vurdere den *økonomiske* samhörigheten tingene i mellom, og at en «tilbaketagning av det solgte kan fremstå som like uheldig som den fysiske utskilling som § 3-19 stenger for».¹³³ Dette kan begrunnes med de tilfellene hvor man har ofte svært verdifulle komponenter til en hovedgjenstand, for eksempel til en oljeplattform, et skip eller et industribygg, og disse enkelt kan utskilles uten å hindres av pantel. § 3-19. Resultatet kan bli en uthuling av den sikkerhet hovedgjenstanden skal gi.¹³⁴ En regel som omfattet også slik *økonomisk* enhet mellom tilbehør og hovedgjenstand ble derimot forkastet under forberedelsene til panteloven, begrunnet med at en slik regel «ville vera eit for sterkt brot med gjeldande rett hjå oss».¹³⁵ Økonomisk samhörighet vil således ikke føre til at salgspantet faller bort, selv om utskillelsen kan få uheldige følger utover hva pantel. § 3-19 tar sikte på å forhindre.¹³⁶

¹³⁰ Siteret fra Lovdata.no.

¹³¹ Skoghøy (2016) s. 386.

¹³² Skoghøy (2016) s. 384.

¹³³ Brækhus (1994) s. 87.

¹³⁴ Brækhus (1994) s. 179.

¹³⁵ NUT 1970:2 Rådsegn 8 s. 77-78.

¹³⁶ Skoghøy (2016) s. 384.

4.5.3 De praktiske tilfellene

Leveranser til byggeprosjektet kan utgjøre et bredt spekter av gjenstander og materialer som skal sammenføres med nybygget. Graden av sammenføring vil avhenge av gjenstandens eller materialenes karakter og funksjon, og hvor langt i byggeprosjektet man har kommet. Omkostninger og verditap ved utskillelse vil variere deretter. På den ene siden av skalaen har man gjenstander og materialer som bygges inn i selve nybygget, og som deretter tar form som bestanddeler eller komponenter til dette. Dette kan for eksempel være rørsystemer, stålmaterialer og elektronikk. Typisk for slikt er at det sammenføres med nybygget tidlig i byggestadiet, og på en slik måte at senere utskillelse kan være både krevende og kostbart. Samtidig er ikke nødvendigvis verdien av slike materialer så høy sett i lys av de aktuelle kostnadene og verditapet. Rettspraksis kan kaste lys over vurderingen. Dommen inntatt i Rt. 1967 s. 1323 omhandlet spørsmålet om utskillelse av veggseksjoner, vinduer og dører i et skolebygg (på side 1330):

«[Jeg vil] presisere at det her ikke dreier seg om utstyrsgjenstander, men om bestanddeler av et bygg, komponenter som er føyd inn og blitt ledd i de bygningsmessige konstruksjoner ... [D]et må antas at en fjernelse av gjenstandene i dette tilfelle ville foranledige så megen skade, både på vedkommende gjenstander og på det gjenstående bygg, så meget arbeid og så store omkostninger at det så vel fra privatøkonomisk som fra samfunnsøkonomisk synspunkt ville være en meget uheldig løsning».

Selv om det her er snakk om fast eiendom, er det nettopp graden av sammenføring som står sentralt i vurderingen. Hovedhensynet må også kunne anvendes på skip under bygging, nemlig at de aktuelle materialene og gjenstandene har blitt «ledd i de bygningsmessige konstruksjoner». En utskillelse kan således bryte opp hele hovedtingens fundament. Et annet eksempel er LH-2000-231 (Hålogaland), hvor et verksted hadde tatt salgspant i et rørsystem som de monterte i en tråler under bygging:

«SUS har gjort gjeldende at det var enkelt å demontere det rørutstyr som var innmontert, og at utstyret heller ikke ville blitt skadet ved demonteringen. På den annen side regner lagmannsretten det som høyst sannsynlig at det ville ha vært arbeidskrevende å få rørsystemet ut av båten. Det ble opplyst at under starten på monteringen var baugen på båten ennå ikke sammenføyd med resten av skroget, slik at det da var en enkel sak å bære store rørlengder, opp til 12 m, på plass. Etter at baugen var påsatt, er opplyst at rør opp til 6 m var tatt inn gjennom luker. Ved konkursåpningen ville det ha vært nødvendig å dele opp rørene i mindre lengder for å få dem på land. Lagmannsretten legger videre til grunn at det ville ha vært nødvendig å ta ned deler av det elektriske opplegget for å få demontert sirkulasjonsrørene. Det ville også ha påløpt betydelige omkostninger ved montering av nytt rørsystem i båten om SUS hadde fått fjernet sine RSW-sirkulasjonsrør».¹³⁷

Ved konkursåpningen var altså rørsystemet såpass integrert i nybygget at utskillelse ville innebære både oppdeling av rørsystemet, og demontering av elektrisk utstyr for å få det ut. Dette stilte seg annerledes i Rt. 1949 s. 949, som også bør være illustrerende for skip under bygging. Begge dommene viser betydningen av hvor i byggefasen man befinner seg. Spørsmålet i sistnevnte dom var om et rørleggerfirma med eienomsforbehold kunne ta tilbake diverse varme- og sanitærutstyr levert til bygg under oppføring.¹³⁸ Førstvoterende tiltrådte lagmannsrettens begrunnelse vedrørende spørsmålet om utskillelse (i Werner-saken, på s. 956):

«De fleste bunnledninger var lagt, og grøftene for ledningene var igjenfylt, men kjellergulvene var ikke kultet eller støpt. Slikt ferdig kjellergulv skulle ligge ca. 30 cm høyere enn daværende terreng. Følgelig lå en del bunnledninger fritt i dette rom, mens en del ledninger var nedgravet. Men det ville vært lett å grave grøftene opp igjen. To sentralvarmekjeler var montert, men ikke forbundet med ledninger. En del ledninger var opphengt under kjellertaket, idet de var festet med ekspansjonsbolter som de var provisorisk festet til

¹³⁷ Sitert fra Lovdata.no.

¹³⁸ Brækhus (1994) s. 86.

med ståltråd. Det ville vært en lett sak å fjerne en ekspansjonsbolt ved å løse mutterne, slå boltene inn og deretter trekke hele hylsen med bolten ut. Det var også montert en del opplegg som var festet med en del stiftklammer. Disse klammer var slått direkte inn i en fuge eller det var boret en treplugg, som klemmene var slått inn i, og de kunne lett tas ut».

På den andre siden av skalaen har man det typiske tilbehør¹³⁹ og funksjonsutstyr, som både kan være nødvendig for skipets drift, og for at skipet skal fylle spesielle funksjoner. Det kan for eksempel være snakk om livbåter, kraner og vinsjer. Slikt utstyr blir ofte tilføyet nybygget sent i byggeprosessen, og må tilsvarende antas å være enklere å demontere eller fjerne. I lys av verdien av slikt utstyr, vil nok salgspantet sjelden falle bort som følge av kostnader ved utskillelse.

De mest problematiske spørsmålene knytter seg i mange tilfeller til gjenstander og utstyr på midten av skalaen. Dette kan være gjenstander som sitter dypt i nybygget og hvor utskillelse vil være krevende, sånn som fremdriftsmaskineri og propelleringsystem, eller utstyr med sentral betydning for nybyggets særlige funksjon, som oljeboringsutstyr og seismikk. Det vil ofte være klart at utskillelse vil medføre betydelige kostnader og verditap. Samtidig vil verdien av slikt utstyr i mange tilfeller være betydelig. Kostnadene og tapet ved utskillelse må som kjent vurderes i lys av verdien av det som kreves utskilt,¹⁴⁰ og leveranser til skip under bygging kan ofte være svært verdifulle. Når det for eksempel gjelder seismikk eller oljeboringsutstyr til flere titalls – og i blant flere hundre – millioner kroner, skal det mye til at kostnader og verditap ved utskillelse blir «uforholdsmessig» eller «urimelig». Det er således mindre tenkelig at salgspant i så verdifullt utstyr bortfaller i henhold til pantel. § 3-19.

¹³⁹ Falkanger (1988) s. 144 flg.

¹⁴⁰ Brækhus (1994) s. 86.

4.5.4 Delvis utskillelse av det solgte

I enkelte tilfeller vil noen deler av den salgspantbeheftede leveransen være enklere å utskille enn andre. Når det eksempelvis gjelder livbåter eller kraner, vil disse som regel ha et betydelig opphengs- eller monteringsystem, selv om selve livbåtene eller kranen er mindre vanskelig å fjerne fra nybygget. Slike situasjoner foranledninger spørsmålet om man bør stille krav om at salgspanthaver må forholde seg til *hele* sin salgspantbeheftede leveranse når han krever utskillelse, eller om han skal ha rett til bare å holde seg til det utstyr som lett kan utskilles. Forarbeidene til panteloven gir ikke noe klart svar,¹⁴¹ men viser til Brækhus som tar til orde for første alternativ.¹⁴² Dommen inntatt i Rt. 1926 s.788 er klargjørende. Her uttaler den dissenterende dommer i byretten (på s. 791) med tilslutning av enstemmig Høyesterett, at det ved vurderingen av om utskillelse av to båtmotorer ville medføre «uforholdsmessige vanskeligheter» må:

«tages spesielt i betragtning, at der her alene er selve motorerne, som kræves tilbageleveret, og at det ikke kan antages, at det av citantskapet leverte tilbehør, som forbinder motorerne med skibet, vil bli ubrugelige ved indsættelse av nye motorer av samme konstruktion og størrelse».¹⁴³

I denne situasjonen hadde således det gjenværende tilbehør en nytteverdi for verftet. Slik nytteverdi var ikke tilfellet i Rt. 1949 s. 949 (vedrørende Martinsen-saken, på s. 952), hvor Høyesterett likevel tillot selgeren å ta tilbake deler av de leverte anlegg.¹⁴⁴

«jeg [kan] ikke innse at det kan være riktig, som lagmannsretten har gjort, å sette det avtalte forbehold til side fordi kun enkelte deler av anleggene kunne fjernes».

¹⁴¹ Se Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 125: «I tilfelle ... hvor alt [det solgte] er sammenføyd men noe kan utskilles og noe ikke, kan det reise seg tvilsomme spørsmål».

¹⁴² Brækhus (1994) s. 87.

¹⁴³ Hentet fra Brækhus (1966) s. 247.

¹⁴⁴ Brækhus (1994) s. 87.

Lagmannsretten hadde argument for at det var «naturlig å se hvert anlegg som en helhet og det ville da ha vært urimelig økonomisk sett om rørleggerfirmaet som entreprenør skulle kunne rive anleggene fra hverandre med de følger som dette måtte få». Her var det riktignok uttrykkelig avtalt «helt eller delvis» tilbakeføring ved mangelfull betaling, men det avgjørende for Høyesterett ser ut til å ha vært nettopp konsekvensene ved utskillelse, som de vurderte annerledes enn lagmannsretten:

«Hertil er for det første å bemerke at det i det avtalte forbehold om eiendomsrett uttrykkelig er bestemt at leverandøren er berettiget til 'helt eller delvis' å ta det leverte tilbake i tilfelle av mangelfull betaling; men dertil kommer at en slik deling etter de foreliggende opplysninger ikke antas å føre med seg slike konsekvenser for anleggene som lagmannsretten har antatt».

At hele det solgte ikke kan utskilles (like lett), er således ikke nødvendigvis avgjørende for vurderingen etter pantel. § 3-19.

4.6 Konsekvensen av salgspantets bortfall

4.6.1 Vederlagskravet

I vårt tilfelle blir den salgspantbeheftede gjenstanden sammenføyet med nybygget, som tilhører verftet fram til levering.¹⁴⁵ Når kjøper mister sin eiendomsrett til gjenstanden som følge av sammenføyning, har kjøper ved kansellering et krav på refusjon fra verftet i henhold til byggekontrakten.¹⁴⁶ Hvis kjøper misligholder avtalen med leverandøren, vil leverandøren ønske å realisere salgspantet. Dersom salgspantet har falt bort som følge av sammenføyning, kan derimot ikke leverandøren, som salgspanthaver, påberope seg byggekontraktens refusjonskrav overfor verftet. Spørsmålet er således om salgspanthaver kan ha et vederlagskrav mot verftet på annet grunnlag.¹⁴⁷

¹⁴⁵ I tråd med utgangspunktet etter Skip 2000, jf. art. XI.

¹⁴⁶ Se Skip 2000 art. XII.

¹⁴⁷ Skoghøy (2014) s. 110.

I forarbeidene til pantel. § 3-19 trekkes det en parallell til lov om hendelege eigedomshøve:

«Det synes rimelig at en panthaver har samme adgang til å kreve erstatning fra tredjemann for tap etter § 3-14 [nåværende § 3-19] som eieren av tingen har etter lov om hendelege eigedomshøve § 10, men departementet har ikke funnet det naturlig å ta inn noen uttrykkelig regel om dette i utkastet».¹⁴⁸

Lov om hendelege eigedomshøve (hendl.) gjelder jevnt over for de *hendelege* eiendomsforhold.¹⁴⁹ Paragraf 10 omhandler fast eiendom, men tilsvarende regler gjelder også for løsøre som sammenføres med en hovedting, jf. hendl. § 5. Sammenføyningsreglene for løsøre følger av hendl. § 3 jf. § 2, etter samme prinsipper som pantel. § 3-19. Dersom løsøre fra én person sammenføres med en hovedting som eies av en annen, og utskillelse ikke kan skje «utan for stor skade og kostnad», får «eigaren av hovudtingen retten til det heile». For slike tilfeller følger det et vederlagskrav av hendl. § 5, for «[d]en som misser retten til tingen sin», og tilsvarende gjelder for den som mister en «serleg rett», jf. hendl. § 6. Det er altså et slikt vederlagskrav som i tråd med forarbeidene kan «synes rimelig» for en salgspanthaver som mister salgspantet etter sammenføyning med tredjemanns hovedting. Skoghøy tar også til orde for en slik løsning.¹⁵⁰

4.6.2 Bakgrunnen for vederlagskravet etter lov om hendelege eigedomshøve

Som begrunnelse for vederlagskrav til den som taper rett etter hendl. § 3, uttales det i forarbeidene:

¹⁴⁸ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 126.

¹⁴⁹ Lovens anvendelsesområde er noe uklart, slik det også fremkommer av forarbeidene: «Området for dette lovframlegget let seg vanskeleg avgrensa med ein sams definisjon. I framlegget er det heller ikkje gjort nokon freistnad i den lei. Noko rettleiing ligg i lovtitelen, og den nærare avgrensing som trengst, går fram av dei einskilde føresegnene», se NUT 1969:4 Rådsegn 7 på s. 18 flg.

¹⁵⁰ Skoghøy (2014) s. 110.

«... når ein av partane får retten til det heile ... får han dermed ein føremon som måtte synast urimeleg og stundom jamvel vilkårleg om skilnaden ikkje vart utjamna med vederlag til dei andre. Det tek seg ikkje godt ut at den eine beintfram skal tena på det som er eit tap og ei hendeleg ulukke for ein annan. Dei grunnar som fører til at den eine skal ha retten til sjølve tingen, fører heller ikkje så langt at han skal få tilskotet frå det andre vederlagsfritt. Noko vederlag kan han og i regelen svara utan aat han lid tap av det sjølv».¹⁵¹

Det sentrale er altså at det kan synes rimelig at eieren av hovedtingen skal yte vederlag for det eieren tjener på en «hendeleg ulukke for ein annen», fremfor at slik tilfeldig verditilførsel skal være vederlagsfri. Tilsvarende fulgte etter allerede gjeldende rett før lovutkastet:

«Det er semje om at den av partane som har ytt eit verdfullt tilskot til ein ting og ikkje får eigedomsretten, eller del i eigedomsretten, lyt ha krav på vederlag for tilskotet sitt, iallfall i somme tilfelle».¹⁵²

Vederlagskravet er således begrunnet som et vederlag for verditilførsel. Dette presiseres vedrørende hendl. § 10 om fast eiendom: «Den som misser ein eignelut ... bør ha rett til vederlag når verdet har kome ein annan til gode».¹⁵³

For en som mister en «serleg rett» etter hendl. § 6, «må rettshavaren i staden få rett til vederlag i samsvar med § 5. Grunnane er her dei same som når det gjeld vederlag til ein eigar, og reglane om vederlag bør òg vera dei same».¹⁵⁴ Salgspannt vil være en slik «serleg rett».¹⁵⁵

4.6.3 Skipsbygging som særtilfelle

Spørsmålet er om det også ved skipsbygging, i tråd med forarbeidene til pantel. § 3-19, kan «synes rimelig» at en salgspanthaver skal ha samme

¹⁵¹ NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 23.

¹⁵² NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 11.

¹⁵³ NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 27.

¹⁵⁴ NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 24.

¹⁵⁵ NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 12–13.

adgang til vederlag der den salgspantbeheftede gjenstanden sammenføres med tredjemanns ting, som etter lov om hendelege eidegdomshøve.¹⁵⁶ Det er i så fall verftet som må yte vederlag til leverandøren for den verdi den salgspantbeheftede gjenstand tilfører nybygget. Hvis leverandøren ikke innvilges et vederlagskrav mot verftet, må leverandøren på vanlig måte forholde seg til sin debitor, altså kjøper, for vederlag etter kjøpekontrakten. Jeg vil både vurdere adgangen til vederlag etter prinsippene i lov om hendelege eidegdomshøve, samt hvorvidt en slik adgang kan «synes rimelig».

a) Vurderingen etter lov om hendelege eidegdomshøve

Vederlagsgrunnsetningen i lov om hendelege eidegdomshøve bygger på at den som ved sammenføring får en tilfeldig fordel som følge av en «hendeleg ulukke» for en annen, skal svare vederlag for den vinning han oppnår.¹⁵⁷ Det er nettopp det *hendelige* elementet som står sentralt, ved at «den som ikkje sjølv kan klandrast for det som har hendt, har krav på vederlag».¹⁵⁸ Motsetningsvis uttales det i forarbeidene i henhold til Scheels lære at:

«den som har kosta på eller lagt arbeid på annan manns faste eidegdom, [har ikkje] noko vederlagskrav når det er gjort med vitande vilje eller i aktløyse ... Når det gjeld lausøyre, er læra den same».¹⁵⁹

Scheels lære ble kodifisert i hendl. § 5 annet ledd, ved at vederlaget kan settes ned eller falle bort dersom det er grunn til å «leggja vederlagskrevjaren noko til last for det som er hendt». Med andre ord, dersom den som krever vederlag kan klandres for verditilførselen, eller må sies å ha «kosta på» annen manns eiendom med «vitanje vilje», foreligger det ikke et slikt

¹⁵⁶ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 126.

¹⁵⁷ NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 23.

¹⁵⁸ NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 11.

¹⁵⁹ NUT 1969:4 Rådsegn 7 s. 11.

hendelig rettstap som lov om hendelege eigedomshøve tar sikte på å kompensere.

I vårt tilfelle må leverandøren, som salgspanthaver, antas å være klar over at det som leveres til kjøper skal sammenføres med skipet, og således være innforstått med risikoen for at salgspantet kan falle bort. Leverandøren må sånn sett sies å ha «kosta på» nybygget «med vitande vilje». Dermed er verken sammenføring eller bortfall av salgspant en «hendeleg ulukke». Sammenføyningen ligger i avtalens natur, og følger forutsetningsvis av denne. Slik jeg ser det, vil det altså ikke være adgang til å kreve vederlag etter prinsippene i lov om hendelege eigedomshøve i dette tilfellet. Når salgspanthavers adgang til å kreve vederlag etter pantel. § 3-19 beror på adgangen etter lov om hendelege eigedomshøve,¹⁶⁰ bør leverandøren ikke ha krav på vederlag mot verftet i vår situasjon.

b) Rimelighetsvurderingen

Skulle man likevel komme til at leverandøren, som salgspanthaver, har adgang til å kreve vederlag etter prinsippene i lov om hendelege eigedomshøve, blir spørsmålet hvorvidt et slikt vederlagskrav kan «synes rimelig».¹⁶¹

Etter hendl. § 7 følger det et prinsipp om at «[s]kyldnaden til å svara vederlag ... fylgjer tingen», altså hovedtingen.¹⁶² Dette utdypes i bestemmelsens forarbeider ved at «[r]etten til vederlag er ein rett til det verdet som er tilført tingen og bør kunna krevjast inn der tingen er ... Går tingen over til nokon annan bør vederlagsskyldnaden difor følgja med». Vederlagsplikten følger således hovedtingen, og på bakgrunn av dette mener jeg man må se på de faktiske forhold. Etter byggekontrakten er det allerede avtalt at nybygget skal leveres til kjøper ved ferdigstillelse, og «tingen» vil således følge med. At verdien tilføres verftets eiendom er et resultat av byggekontraktens standardkonstruksjon, hvor verftet har eiendomsrett til nybygget frem til levering. Verditilførselen til nybygget skjer i form av sammenføyet *buyer's supplies*. Dette er bidrag til bygge-

¹⁶⁰ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 126.

¹⁶¹ I tråd med pantelovens forarbeider, se Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 126.

¹⁶² Nordtveit (2015) note 15 til lov om hendelege eigedomshøve.

prosjektet i kjøpers interesse, som ved ferdigstilling og levering skal komme kjøper til gode. Det er ikke verftet som skal nyte godt av verditilførselen, og situasjonen må anses som midlertidig. Ved å innvilge leverandøren et vederlagskrav mot verftet i dette tilfellet, utvider man i realiteten verftets ansvar og forpliktelser til også å dekke *kjøpers* kontraktsforpliktelser. Dette innebærer at verftet må gjøre opp med kjøperens leverandør, når det tross alt er kjøper som har kjøpt leverandørens ytelse på kreditt og ikke gjør opp for seg. Likevel er det kjøper som til slutt sitter igjen med leveransens verdi som del av nybygget. En slik løsning er etter min mening lite holdbar, og kan ikke «synes rimelig».

Er derimot hovedkontrakten kansellert når krav om vederlag fremmes, kan det tenkes at synspunktet bør modifiseres. I dette tilfellet er det verftet som blir sittende med nybygget, inkludert leveransens verdi når denne ikke kan kreves utskilt.¹⁶³ Her må prinsippet i hendl. § 7 være avgjørende: «Skyldnaden til å svara vederlag ... fylgjer tingen».

4.7 Bortfall av salgspant ved godtroerverv?

Et mulig scenario er at salgspant i gjenstander som sammenføres med tredjemanns ting, bortfaller etter reglene om godtroerverv.¹⁶⁴ Tredjemann erverver eiendomsrett til gjenstanden i god tro, og ekstingverer dermed salgspantet gjenstanden er beheftet med, jf. ekstl. § 1.¹⁶⁵ Dette er derimot lite tenkelig for salgspantbeheftet *buyer's supplies* ved skipsbygging. Som fastslått ovenfor i punkt 4.2, får ikke verftet eiendomsrett til *buyer's supplies* når disse leveres til verftet. Kjøpers eiendomsrett består ved levering. Eiendomsretten kan derimot gå over til verftet etter sammenføring med nybygget, dersom utskillelse ikke lar seg gjøre. Det er de alminnelige tingsrettslige prinsipper som begrunner ervervet av eiendomsrett i dette tilfellet.¹⁶⁶ Det er ikke en avhendelse mot vederlag, og således ikke et omsetningserverv fra verftets side, sml. ekstl. § 1.¹⁶⁷ Leverandørens

¹⁶³ Se Skip 2000 art. XI og XII.

¹⁶⁴ Skoghøy (2014) s. 110–111. Se lov om godtroerverv av løsøre (ekstl.).

¹⁶⁵ Falkanger og Falkanger (2016) s. 60.

¹⁶⁶ Scheel (1912) s. 439 flg.

¹⁶⁷ Falkanger og Falkanger (2016) s. 708.

salgspant faller bort etter samme tingsrettslige prinsipper som for kjøper, slik de er kodifisert i pantel. § 3-19. Heller ikke her er det verftets gode tro, altså at det ikke er kjent med salgspantet, som fører til bortfall. Både erverv av eiendomsrett og bortfall av salgspant bygger i dette tilfellet på prinsipielt andre regler.

4.8 Forholdet til panteloven § 3-20

4.8.1 Utgangspunktet

Etter pantel. § 3-20 kan også salgspantet falle bort «dersom det ved bearbeidelse eller påkostning har funnet sted en ikke uvesentlig forandring av salgstingens karakter eller verdi etter at den ble overgitt til kjøperen».¹⁶⁸ Bortfall ved bearbeidelse begrunnes med at salgspanthaver ikke skal kunne oppnå sikkerhet i annet enn den gjenstand som er anskaffet for den salgspantsikrede kreditt.¹⁶⁹ Bestemmelsen har likhetstrekk med pantel. § 3-19 ved at de begge er særlig anvendelige ved tilvirkning. Brækhus tar til orde for at man ikke trenger å trekke noen klar grense mellom de to tilfellene, da det bør være «den samlede effekt av bearbeidelse og inkorporering som teller når det er spørsmål om bortfall av salgspantet».¹⁷⁰

4.8.2 Begreper og vurderingstema

I tilfeller hvor gjenstanden endrer verdi som følge av bearbeidelse, er det bare *verdiøkning* som kan føre til at salgspantet faller bort. *Faller* salgsgjenstanden i verdi som følge av bearbeidelsen, bortfaller ikke salgspantet av den grunn.¹⁷¹ Verdiøkningen må videre kunne tilskrives bearbeidelse eller påkostning av den salgspantbeheftede gjenstanden, og det skal

¹⁶⁸ Vedrørende vilkåret om at salgsgjenstanden må være «overgitt kjøperen», se drøftelsen i punkt 3.2.

¹⁶⁹ Skoghøy (2016) s. 388.

¹⁷⁰ Brækhus (1994) s. 89.

¹⁷¹ Skoghøy (2016) s. 389.

ses bort fra nominell verdiøkning som følge av inflasjon eller markeds-
messige forhold.¹⁷²

Samtidig oppstiller bestemmelsen alternative vilkår, ved at den tar for seg de tilfellene hvor salgstingen forandrer karakter *eller* verdi som følge av bearbeidelse eller påkostning.¹⁷³ Det er således ikke bare den faktiske verdistigning som er relevant, men også arbeidsinnsats som fører til en *fysisk* forandring av gjenstanden.¹⁷⁴ Fra bestemmelsens forarbeider vises det for eksempel til stålplater som leveres til et skipsbyggeprosjekt:

«På den annen side vil en ikke uvesentlig endring av det solgtes karakter føre til bortfall av salgspantet, selv om verdien ikke øker. Ved bearbeidelse av forskjellige råstoffer er det ikke uvanlig at verdien faller under de første faser av bearbeidelsen: Stålplater som skjæres til for å passes inn i et skipsskrog, vil f. eks. ved salg som stålplater være mindre verd enn ubearbeidede plater. Salgspantet bør like fullt falle bort; ved tilskjæringen endrer man stålplatenes karakter som salgsobjekt».¹⁷⁵

Det avgjørende etter bestemmelsen er at denne forandringen av karakter eller verdi ikke er «uvesentlig». Når det gjelder verdiøkning uttales det i forarbeidene at «[d]et er neppe hensiktsmessig å gi en eksakt regel om hvor stor verdiøkningen må være for at salgspantet skal falle bort», og en «ikke uvesentlig» forandring av gjenstandens karakter «lar seg i det hele tatt ikke kvantifisere».¹⁷⁶ Hva som ligger i vesentlighetsvilkåret beror således på en skjønsmessig vurdering.¹⁷⁷

¹⁷² Skoghøy s. 389–390. Se også Rt. 1990 s. 128 («Smoltkjennelsen»), på s. 130.

¹⁷³ Se Innst.O.nr.19 (1979–1980) s. 19: «'ikke uvesentlig endring av salgstingens verdi' og 'ikke uvesentlig endring av salgstingens karakter' bør være alternative, ikke kumulative bortfallsgrunner».

¹⁷⁴ Skoghøy (2016) s. 388.

¹⁷⁵ Innst.O.nr.19 (1979–1980) s. 19–20.

¹⁷⁶ Innst.O.nr.19 (1979–1980) s. 20.

¹⁷⁷ Skoghøy (2016) s. 389.

4.8.3 Særlig for skipsbygging

Salgspantheftet *buyer's supplies* som kan tenkes rammet av bestemmelsen, kan for eksempel være stålplater til bygging av selve skroget, eller et helt skrog eller skrogseksjoner kjøper har fått tilvirket ved andre verft, både innlands og utlands. Disse leveres så til verftet som utferdiger det ferdigstilte skip klart til levering. For slike tilfeller vil det nok være klart at verftets arbeidsinnsats medfører en betydelig forandring av leveransenes karakter eller verdi. Stålplatene bearbeides til et skrog, og skroget eller skrogseksjonene bearbeides til å utgjøre hele fundamentet for det ferdigstilte skip. Et eventuelt salgspant vil fort falle bort som følge av tilvirkningen, og gir således lite tilfredsstillende sikkerhet. Med andre ord er ikke salgspant en praktisk løsning for leverandører av slike ytelser.

5 Salgpantets rettsvern når leveransen sammenføres med nybygget

5.1 Konflikten

I det følgende legges det til grunn at leveransen er sammenføyet med nybygget som tilbehør til dette. Når salgspantet ikke faller bort i dette tilfellet, og dermed består etter de tingsrettslige regler om sammenføring, oppstår det enkelte spesielle rettsvernsspørsmål.¹⁷⁸ Både eldre og senere rettsstiftelser i nybygget kan tenkes å påvirke salgspantets posisjon, ved at det oppstår konflikt mellom verftets pantkreditor i nybygget og leverandøren som salgspanthaver. Løsningen beror på reglene om rettsvern. Disse spørsmålene blir behandlet i punkt 5.2 til 5.4. Avslutningsvis vil jeg i punkt 5.5 se på salgspanthavers stilling når verftet utøver tilbakeholdsrett overfor kjøper.

¹⁷⁸ Brækhus (1994) s. 88.

5.2 Hvilke regler regulerer salgspantets rettsvern etter sammenføring

5.2.1 Problematikken

Et første spørsmål som oppstår, er hvilket regelsett som regulerer salgspantets rettsvern når den salgspantbeheftede leveransen sammenføres med nybygget. Nybygget er forutsatt registrert i Norge, og salgspantets rettsvern reguleres etter norsk rett, jf. sjøl. § 75 annet ledd, jf. tredje ledd. Både sjølovens regler om pant og registrering, og pantelovens særlige regler om salgspant, kan tenkes aktuelle. Jeg vil vurdere begge regelsett og forholdet dem imellom i det følgende.

5.2.2 Sjølovens alminnelige regler om pant og registrering

Etter sjøl. § 41 kan «[f]rivillig stiftet panterett i skip ... bare få rettsvern ved registrering av retten i samsvar med reglene i kapittel 2», jf. første ledd. Bestemmelsen gjelder også for skip under bygging, slik presisert i annet ledd bokstav c). Falkanger mener slik frivillig stiftet panterett også må omfatte salgspant,¹⁷⁹ som åpner for spørsmålet «om en rettsstiftelse i tilbehøret kan sies å være en rettsstiftelse i ... skibet».¹⁸⁰ Svaret ligger i en fortolkning av sjøl. § 20 første ledd, hvor det kan registreres rettsstiftelser «som går ut på å stifte, forandre, overdra, behefte, anerkjenne eller oppheve en rett som har et registrert skip til gjenstand». Brækhus legger til grunn at tilbehør i relasjon til registreringsreglene kan betraktes som en del av hovedtingen, og at en rettsstiftelse i tilbehøret på den bakgrunn må sies å være en rettsstiftelse i nybygget etter sammenføring. Det skal således være «full adgang til å tinglyse et eiendomsforbehold i tilbehør».¹⁸¹

¹⁷⁹ Se Falkanger (1987) på s. 238 om gammel sjølov § 255: «frivillig stiftet panterett i skib – og herunder må falle salgspant – får bare rettsvern gjennom registrering» (min kursivering). Bestemmelsen er i all hovedsak identisk med nåværende sjøl. § 41.

¹⁸⁰ Brækhus (1966) s. 259–260.

¹⁸¹ Se Brækhus (1966) på s. 259–260, hvor han konkluderer på bakgrunn av regler i stor grad tilsvarende nåværende regelsett om registrering i sjøloven, sml. § 20, jf. § 31.

Sjøloven § 45 utgjør derimot et unntak. Bestemmelsen er en videreutvikling av den tidligere regelen i skipsregisterloven av 1901 § 20 annet ledd:¹⁸² «Motor, dampmaskine eller annet maskineri som er installert i skib, skal omfattes av rettsstiftelser i skibet uansett om de nevnte gjenstander tilhører skibets eier. Panterett eller annen særlig tinglig rett kan ikke stiftes særskilt i sådant inventar.» Brækhus omtaler denne regelen som en spesialregel som må gå foran de alminnelige regler om registrering,¹⁸³ og tilsvarende må gjelde for nåværende sjøl. § 45. Denne bestemmelsen gjelder derimot bare for seilende skip, og ikke for skip under bygging som i vårt tilfelle (se punkt 4.4 over). Sjølovens alminnelige regler om registrering av rettsstiftelser skal derfor være aktuelle.

5.2.3 Panteloven § 3-18

Sjølovens regler om registrering er derimot av generell karakter, og ikke spesielt utformet for salgspant i løsøre som blir del av, eller tilbehør til, en hovedgjenstand etter sammenføring. Panteloven § 3-18 er spesielt utformet for dette tilfellet.¹⁸⁴ «Der det er adgang til særskilt rettsstiftelse i tilbehør ... finnes rettsvernsreglene i pantel. § 3-18».¹⁸⁵ Bestemmelsen forutsetter at salgspantet har rettsvern etter pantel. § 3-17, og at det er adgang til særskilt rettsstiftelse i del av, eller tilbehør til, den aktuelle hovedgjenstand, jf. tredje ledd (som fastslått over).¹⁸⁶ Panteloven § 3-18 er således utgangspunktet for salgspantets rettsvern etter sammenføring med nybygget.

5.3 Salgspantets rettsvern overfor eldre og allerede foreliggende panterett i nybygget

Det kan tenkes at det foreligger en eldre panterett i nybygget med tilbehør, slik det til enhver tid er i løpet av byggeprosjektet. Etter hvert som nytt tilbehør installeres i, eller monteres på, nybygget, vil dette omfattes

¹⁸² Innstilling VIII fra Sjølovkomiteén (1969) s. 85 flg.

¹⁸³ Brækhus (1966) s. 260.

¹⁸⁴ Skoghøy (2016) note 433 til panteloven.

¹⁸⁵ Falkanger og Bull (2016) s. 116.

¹⁸⁶ Skoghøy (2016) s. 378 og s. 381.

av den allerede foreliggende panteretten. Spørsmålet er om dette også gjelder for salgspantbeheftet tilbehør som sammenføres med nybygget, som del av *buyer's supplies*. Det blir således en konflikt mellom den eldre pantkreditoren med panterett i nybygget, og leverandøren som salgspanthaver, ettersom et salgspant i tilbehøret ikke er forenlig med den eldre panteretten. Det er omfanget av den eldre panteretten som må vurderes.

Løsningen følger av pantel. § 3-18 første ledd, jf. tredje ledd. Etter bestemmelsen har leverandørens salgspant uten registrering vern mot eldre og allerede foreliggende panteretter i nybygget.¹⁸⁷ Dette bygger på prinsippet om at ingen kan overføre større rett enn han selv har.¹⁸⁸ Brækhus utdyper dette:

«Tvil volder forholdet til rettighetshavere hvis rettigheter i hovedgjenstanden var stiftet før tilbehøret ble installert. Etter min mening får disse rettighetshavere ingen rett til tilbehørgjenstanden, selv om eiendomsforbeholdet ikke blir tinglyst. Også disse eldre rettighetshavere kan riktignok påberope seg reglene om beskyttelse av den gode tro, men det gjelder vel å merke den gode tro med hensyn til rettsforholdene slik de var dengang vedkommende rettighet ble registrert. Og den gang fantes jo ikke tilbehørgjenstanden. Det kan nok tenkes at den eldre rettighetshavers rett, ifølge det dokument som ligger til grunn for rettigheten, f.eks. en pantobligasjon, skal omfatte hovedgjenstanden med tilbehør, slik den til enhver tid er. Men en slik klausul kan ikke virke ekstingverende på tredjemanns rett; klausulen bør fornuftigvis tolkes dithen at den kun gir rettighetshaveren rett til gjenstanden med tilbehør så langt eierens rett til enhver tid strekker seg».¹⁸⁹

Dersom det salgspantbeheftede tilbehøret skulle omfattes av den eldre panteretten på bekostning av salgspanthaver, ville det gitt den eldre pantkreditoren en tilfeldig fordel:

¹⁸⁷ Falkanger og Bull (2016) s. 116.

¹⁸⁸ Falkanger og Falkanger (2016) s. 583.

¹⁸⁹ Brækhus (1966) s. 262.

«Det ville knapt vera ein høveleg regel om ein nyinnkjøpt tilhøyrslating i alle høve skulle verta oppfanga av eldre panterettar i egedomen. ... [D]ei eldre panthavarane [kunne] få ein uventa auke i pantetrygda som dei ikkje har noko rimeleg krav på, når det skal gå ut over seljaren av tilhøyrslatingen».¹⁹⁰

Følgelig vil leverandørens rett som salgspanthaver være i behold på tross av en eldre panterett i nybygget, også uten registrering.

5.4 Salgspantets rettsvern overfor senere stiftet panterett i nybygget

5.4.1 Den gode tro og behovet for registrering

Situasjonen blir annerledes når det etableres *senere* rettsstiftelser i nybygget etter sammenføring, for eksempel en panterett. Verftets kreditor avtaler pant i nybygget med deler og tilbehør, slik det ser ut på tidspunktet for inngåelse av pantavtalen og til enhver tid senere. Det som skiller dette tilfellet fra det over, er *den gode tro*. Overfor leverandøren, som salgspanthaver, vil verftets eventuelle kreditorer som stifter panterett i nybygget innta rollen som omsetningsserververe.¹⁹¹ Og uten rettsvern vil leverandøren, som salgspanthaver i vårt tilfelle, være «helt uten beskyttelse overfor efterfølgende godtroende omsetningsserververe av hovedgjenstanden»,¹⁹² i henhold til prinsippene om godtroerverv.¹⁹³ ¹⁹⁴ Forutsatt at den senere panthaveren er i god tro og således ikke kjenner til uregistrerte særlige rettsstiftelser i nybyggets tilbehør, vil dette tilbehøret også omfattes av hans panterett. Leverandøren må derfor registrere sin rett etter salgspantet for å få rettsvern mot senere rettsstiftelser i nybygget.

¹⁹⁰ NUT 1970:2 Rådsegn 8 s. 78.

¹⁹¹ Brækhus (1966) s. 261 flg.

¹⁹² Brækhus (1966) s. 262.

¹⁹³ Falkanger og Falkanger (2016) s. 60.

¹⁹⁴ Merk: Lov om godtroerverv av løsøre gjelder ikke for skip under bygging som er innført i skipsbyggingsregisteret, se Falkanger og Falkanger (2016) s. 705.

5.4.2 Registrering

Panteloven § 3-18 tredje ledd jf. andre ledd, tar høyde for denne situasjonen ved å henvise til reglene om registrering av rettsstiftelser for vedkommende hovedgjenstand.¹⁹⁵ For vårt tilfelle henviser således pantel. § 3-18 til de alminnelige regler om rettsvern og registrering i sjølovens kapittel 2, jf. sjøl. § 41. Det vises til punkt 5.2.2 over for adgang til registrering av rettsstiftelse i tilbehør. Samtidig kreves samtykke fra den som har registerhjemmel som eier til nybygget, altså verftet, jf. sjøl. § 22 jf. § 21. Et registrert salgspant i tilbehørgjenstanden til nybygget, skal således stå seg overfor en senere stiftet panterett.

5.4.3 En praktisk vinkling

Situasjonen ovenfor forutsetter at den etterfølgende panthaveren er i god tro, jf. pantel. § 3-18 annet ledd, jf. tredje ledd. I henhold til Skip 2000 art. XI nr. 1, skal verftet (så vidt mulig) unngå å pantsette *buyer's supplies* uten kjøpers godkjenning. Hvis dette likevel gjøres, som del av en avtale om panterett i nybygget, er verftet antageligvis i mislighold overfor kjøper. Ordlyden i art. XI er imidlertid ikke klar. Når det uansett må presumeres at verftet er kjent med denne kontraktbestemmelsen, må det også kunne antas at det foretas visse underretninger eller lignende som bringer en senere panthaver i nybygget ut av den gode tro vedrørende rettsforholdet til *buyer's supplies*. Hvis denne situasjonen likevel skulle inntruffe, er registrering salgspanthavers eneste måte å gardere seg mot rettighetstap.

5.5 Salgspanthavers stilling når verftet utøver tilbakeholdsrett overfor kjøper

5.5.1 Om tilbakeholdsrett

Tilbakeholdsrett vil si en rett for besitteren av en gjenstand til å nekte å utlevere gjenstanden til eieren, med mindre besitterens tilgodehavende

¹⁹⁵ Skoghøy (2016) s. 381.

hos eieren blir betalt.¹⁹⁶ Besitteren kan for eksempel være et verft som har reparert et skip og ikke vil utlevere skipet til rederen før det har fått fullt oppgjør for reparasjonsarbeidet, eller en fraktfører som holder tilbake de transporterte varene på bestemmelsesstedet inntil han får betalt for frakten.¹⁹⁷ Tilbakeholdsrett kalles også *retensjonsrett*, og må holdes adskilt fra *detensjonsrett*, nemlig retten til å holde tilbake egen ytelse i et gjensidig bebyrdende kontraktsforhold.¹⁹⁸ Så lenge *retinenten* har gjenstanden i sin besittelse, er tilbakeholdsretten virksom. Derimot faller den normalt bort når besittelsen oppgis eller tapes.¹⁹⁹ Tilbakeholdsrett kan både utøves på generelt sedvanerettslig grunnlag, og med hjemmel i lov.²⁰⁰ Blant de lovbestemmelser som hjemler tilbakeholdsrett, er det sjøl. § 54 som er av interesse for fremstillingen:

«Den som bygger eller reparerer et skip, kan utøve tilbakeholdsrett i skipet til sikring av sin fordring i anledning av byggingen eller reparasjonen så lenge denne fortsatt har skipet i sin besittelse.

Tilbakeholdsretten står tilbake for sjøpanterett i skipet, men går foran annen rett og andre heftelser i skipet.».

Jeg vil i det videre konsentrere meg om to tilfeller hvor verftet kan tenkes å utøve en tilbakeholdsrett overfor kjøper. I punkt 5.5.2 ser jeg på situasjonen der verftet nekter å overlevere nybygget til kjøper, og således utøver tilbakeholdsrett både i nybygget og det sammenføyde tilbehøret. I punkt 5.5.3 ser jeg på situasjonen der byggekontrakten blir hevet, og verftet utøver tilbakeholdsrett i *buyer's supplies* fremfor å tilbakeføre dette til kjøper i henhold til Skip 2000 art. XII. Som begrunnelse for verftets utøvelse av tilbakeholdsrett i begge tilfellene, vil jeg legge til grunn at verftet har et tilgodehavende overfor kjøper i form av et erstatningskrav. Begge tilfellene forutsetter at både salgspantet og kjøpers eiendomsrett til tilbehøret, som del av *buyer's supplies*, er i behold etter sammenføring

¹⁹⁶ Brækhus (1994) s. 19.

¹⁹⁷ Brækhus (1979) s. 184.

¹⁹⁸ Hagstrøm (2011) s. 367.

¹⁹⁹ Brækhus (1994) s. 511.

²⁰⁰ Brækhus (1994) s. 501.

med nybygget. Konflikten oppstår når verftets tilbakeholdsrett omfatter det salgspantbeheftede tilbehøret, og leverandøren som salgspanthaver vil realisere salgspantet. I begge tilfeller vil løsningen bero på den innbyrdes prioriteten mellom disse to sikkerhetsrettene.

5.5.2 Verftets tilbakeholdsrett i nybygget

For at tilbakeholdsrett i nybygget skal bli aktuelt, må verftet ha nybygget i sin besittelse mens det eies av kjøper. I henhold til Skip 2000 art. III nr. 3, skal ikke siste del av kjøpesummen betales før ved levering. Verftet skal således ikke sitte med nybygget når kjøpesummen er betalt fullt ut og nybygget er kjøpers eiendom. Da er nybygget allerede overlevert til kjøper. Den perioden verftet er i besittelse av nybygget, er det i utgangspunktet verftet selv som eier nybygget, jf. Skip 2000 art. XI. For å gjøre problemstillingen aktuell, tar jeg derfor utgangspunkt i en situasjon der eiendomsretten til nybygget er regulert slik beskrevet i punkt 2.2.4, altså at kjøper blir eier av nybygget etter hvert som arbeidet skrider frem. I dette tilfellet vil verftet være i besittelse av nybygget mens det eies av kjøper.

Når verftet har et erstatningskrav mot kjøper i anledning byggeprosjektet, vil verftets tilbakeholdsrett i nybygget være hjemlet i sjøl. § 54 første ledd. Konflikten oppstår når leverandøren, som salgspanthaver, vil realisere salgspantet og krever det salgspantbeheftede tilbehøret utskilt fra nybygget. Verftet på sin side vil holde tilbake nybygget med tilbehør som pressmiddel mot kjøper for å få dekket sitt krav. Spørsmålet er hvilken rett som har prioritet. Etter sjøl. § 54 annet ledd går verftets tilbakeholdsrett foran «annen rett og andre heftelser i skipet». Slik jeg har fastslått i punkt 5.2.2, må en rettsstiftelse i tilbehøret sies å være en rettsstiftelse i nybygget etter sammenføyning,²⁰¹ og således stå tilbake for en tilbakeholdsrett etter sjøl. § 54 annet ledd. Verftets tilbakeholdsrett går med andre ord foran leverandørens salgspant i dette tilfellet. Her er det for øvrig verdt å merke seg at tilbakeholdsretten ikke gir verftet rett til å selge nybygget.²⁰²

²⁰¹ Brækhus (1966) s. 259–260.

²⁰² Brækhus (1994) s. 502.

5.5.3 Verftets tilbakeholdsrett i *buyer's supplies*²⁰³

En annen konfliktsituasjon kan oppstå dersom verftet eier nybygget frem til levering, og kjøper hever kontrakten. I henhold til Skip 2000 art. XII, skal verftet tilbakeføre kjøpers innbetalinger og *buyer's supplies* i dette tilfellet. Konflikten oppstår når leverandøren krever det salgspantbehefede tilbehøret utskilt fra nybygget. Tilbehøret er derimot en del av *buyer's supplies*, som verftet holder tilbake til sikkerhet for sitt krav mot kjøper. I dette tilfellet utøver ikke verftet tilbakeholdsrett i nybygget, ettersom nybygget er verftets eiendom, men i tilbehørgjenstander som tilhører kjøper, som for eksempel kraner eller livbåter. Sjøloven § 54 gir tilbakeholdsrett i skip med tilbehør for krav mot eieren av skipet. Derimot gir ikke bestemmelsen særskilt tilbakeholdsrett i tilbehøret. Verftets tilbakeholdsrett må av den grunn hjemles i sedvane. Jeg legger til at en tilbakeholdsrett i tilbehøret nok vil regnes som en særskilt rettsstiftelse etter sjøl. § 45. Derimot gjelder ikke bestemmelsen på byggestadiet, og forbudet mot særskilte rettsstiftelser vil således ikke forhindre verftets tilbakeholdsrett i dette tilfellet (se punkt 4.4).

Prioritetsreglene blir annerledes på sedvanerettslig grunnlag. I forhold til eldre rettsstiftelser i gjenstandene som holdes tilbake, er det som hovedregel tidsprioriteten som er avgjørende.²⁰⁴ En eldre rett vil således gå foran en yngre rett. Salgspantavtalen vil ha rettsvern overfor kjøpers øvrige kreditorer, herunder det erstatningssøkende verftet, fra det tidspunktet salgspantavtalen ble inngått (se nærmere i punkt 3.2). Følgelig vil salgspantet være en eldre rettsstiftelse i tilbehørgjenstanden enn verftets tilbakeholdsrett, og tilbakeholdsretten må dermed stå tilbake for leverandørens salgspant.

På den annen side vil verftet som oftest ikke være kjent med kjøpers underliggende kontraktsforhold, og heller ikke et eventuelt salgspant i utstyr og materialer det mottar fra kjøper. I dette tilfellet vil verftets

²⁰³ Det kan tenkes at kontrakten heves før det salgspantbehefede tilbehøret sammenføres med nybygget, men etter at det har blitt levert til verftet og således kommet i verftets besittelse. Løsningen vil i så fall bli den samme som her.

²⁰⁴ Brækhus (1994) s. 525.

tilbakeholdsrett være beskyttet av lov om godtroerverv av løsøre.²⁰⁵ I lovens forarbeider anbefales det at loven gis anvendelse på tilbakeholdsrett så langt den passer,²⁰⁶ selv om tilbakeholdsrett ikke er dekket av ordlyden i ekstl. § 1. I en slik situasjon vil verftets tilbakeholdsrett gå foran salgspantet, ved at verftet får tilbakeholdsrett i samme omfang som det hadde fått dersom tilbehøret var ubeheftet.²⁰⁷

6 Utstysleie

6.1 Leiet utstyr som *buyer's supplies*

Til nå har jeg behandlet de salgspantbeheftede leveransene til byggeprosjektet, ettersom kjøper vanligvis vil ha gått til innkjøp av gjenstander og utstyr han leverer til verftet som *buyer's supplies*. Undertiden hender det at det er mer praktisk å leie noe av dette utstyret, eller at leie er eneste muligheten for anskaffelse av enkelte typer utstyr. Dette vil typisk være funksjonsutstyr til bruk for særlige formål innenfor offshore- og petroleumsindustrien, som for eksempel seismikkutstyr, løfteutstyr og ROVer.²⁰⁸ Det samme gjelder for enkelte typer skipselektronisk utstyr, som ikke kan kjøpes, men bare leies.²⁰⁹ Dette gjelder særlig for navigasjonsutstyr, som radar, GPS-system, ekkolodd etc.²¹⁰

Leie av slikt utstyr til montering i nybygget og bruk i det ferdigstilte skip, reiser enkelte spørsmål med tanke på leieavtalenes form og juridiske klassifisering, eierforholdet ved sammenføring og leieavtalens rettsvern. Utstysleie har mange likhetstrekk med salgspantbeheftede leveranser til byggeprosjektet, og i det følgende vil jeg se på *utleiers* stilling ved skipsbygging.

²⁰⁵ Brækhus (1979) s. 213–214.

²⁰⁶ Ot.prp.nr.56 (1976–77) s. 37.

²⁰⁷ Brækhus (1994) s. 527.

²⁰⁸ *Remotely operated vehicle*.

²⁰⁹ Innstilling VIII fra Sjølovkomitéen (1969) s. 88.

²¹⁰ Se Falkanger og Bull (2016) s. 114 og Innstilling VIII fra Sjølovkomitéen (1969) s. 85.

6.2 Skillet mellom leasing og serviceleie

6.2.1 Leasing – en spesiell form for finansiering

Når man snakker om *leasing*, siktes det som regel til finansiell leasing.²¹¹ Dette er en form for løsøreleie i finansieringsøyemed. På engelsk brukes begrepet «financial leasing»,²¹² og partene i leasingforholdet kalles «lessor» og «lessee».²¹³ Jeg vil benytte begrepene «utleier» og «leietaker» i det følgende.

Finansiell leasing er «en form for anskaffelse og finansiering av mer varig kapitalutstyr».²¹⁴ Det særegne med denne form for utleie er at utleieren gjennom leie og leietid vil få godgjort løsøregjenstandens fulle verdi ved utløp av minste leietid, pluss renter og omkostninger. Leietakeren på sin side får rett til fortsatt bruk av løsøregjenstanden mot sterkt redusert leie. Ved ordinær finansiell leasing blir derimot ikke leietakeren eier av gjenstanden etter minstetiden, i motsetning til situasjonen ved salg på leiekontrakt²¹⁵ – også kalt kjøp på avbetaling. Finansiell leasing er juridisk bygget opp som et leieforhold, men ligger reelt sett nær et kjøp på avbetaling med realsikkerhet for kjøpesummen i salgsgjenstanden.²¹⁶

6.2.2 Serviceleie – det ekte leieforholdet

Finansiell leasing må holdes adskilt fra «operating leasing», som på norsk kan kalles *serviceleie*.²¹⁷ Denne leieformen karakteriseres som en særlig form for løsøreleie, hvor utleieren påtar seg eller betinger seg å vedlikeholde utleiegjenstanden.²¹⁸ Serviceleie kjennetegnes ved utleierens forhold:

²¹¹ Brækhus (1994) s. 101.

²¹² Brækhus (1994) s. 101.

²¹³ Matre (1991) s. 242.

²¹⁴ Brækhus (1969) s. 386.

²¹⁵ Brækhus (1969) s. 387.

²¹⁶ Brækhus (1969) s. 386.

²¹⁷ l.c. (Brækhus foreslår begrepet «service-leie»).

²¹⁸ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 61.

«Utleieren, vanligvis en fabrikant av spesialmaskiner, selger av prinsipp ikke sine maskiner; de blir bare leiet ut. Særlig for fabrikanter som i kraft av sine patenter eller av andre årsaker inntar en viss monopolstilling, kan dette systemet være for delaktig [sic]. Leiekontraktene gir fabrikanten full kontroll over samtlige eksisterende maskiner av vedkommende art, og han beskyttes derved i noen grad mot efterligninger. Han kan også forhindre at markedet svekkes ved utbud av brukte maskiner; videre kan han sikre seg varig kontakt med kundene ved å påta seg vedlikehold, ved å betinge seg enerett til levering av reservedeler og rekvisita osv».²¹⁹

Karakteristisk for serviceleie er at leieforholdet som regel kan sies opp av begge parter med relativt kort frist.²²⁰ Finansiell leasing derimot, innebærer som regel at leietakeren er bundet til en avtalt minstetid for leieforholdet, og hvor leien i løpet av denne tiden svarer til fullt vederlag for løssøregjenstanden.²²¹ Den sentrale forskjellen er således at serviceleie må karakteriseres som en ren leieavtale,²²² mens ved finansiell leasing vil leieavtalen i praksis sikre et avhendelsesvederlag.²²³

6.3 Hvilke former for utstyrsleie benyttes ved skipsbygging?

For noen typer utstyr er leie eneste mulighet. Dette kan særlig gjelde elektronisk utstyr som skal monteres om bord på nybygget,²²⁴ men som produsenten av næringsmessige årsaker ønsker å ivareta en viss kontroll over.²²⁵ For slikt elektronisk utstyr, som radioutstyr og navigasjonsutstyr, er serviceleie den mest aktuelle løsningen. Denne bransjepraksisen var også bakgrunnen for at sjølovkomiteen foreslo et unntak fra forbudet mot særskilte rettsstiftelser i (seilende) skip, sml. sjøl. § 45, ved å holde

²¹⁹ Brækhus (1969) s. 386.

²²⁰ Ibid. s. 387.

²²¹ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 61–62.

²²² Brækhus (1969) s. 387.

²²³ Fra Ot.prp.nr.39 (1977–1978) på s.62, hvor det uttales at «leieavtala i røynda tryggjer eit avhendingsvederlag» ved finansiell leasing.

²²⁴ Innstilling VIII fra Sjølovkomiteén (1969) s. 88.

²²⁵ Brækhus (1969) s. 386.

leiet utstyr utenfor en panterett i skipet. Vilkkåret var at skipets eier hadde rett til å si opp leieavtalen med høyst seks måneders varsel, nettopp for å holde serviceleie adskilt fra finansiell leasing. Leietaker vil vanligvis ikke ha adgang til å si opp leieavtalen på kort varsel ved finansiell leasing.²²⁶ I andre tilfeller har man bare behov for utstyret i en kortere periode, for eksempel ved spesifikke kontrakter. Kjøper kan således tenkes å leie spesialutstyr som monteres på nybygget under byggeperioden, og som fjernes når de aktuelle kontraktene er gjennomført. Også her blir serviceleie den mest aktuelle løsningen. Det er selve leieelementet som står sentralt, kontra elementene av avhendelse og erverv som er fremtredende ved finansiell leasing.

Andre ganger kan det tenkes at kjøper ønsker å anskaffe utstyr gjennom finansiell leasing. Spesielt i tider med dårlig marked og økonomisk utrygghet, vil jevnlig leasingkostnader være mindre inngripende i kjøpers likviditet enn kontantkjøp av dyre gjenstander. Særlig spesialutstyr til petroleumsvirksomhet faller inn under denne kategorien, som løfteutstyr, seismikk og subsea-utstyr. Leasing kan dermed bidra til en mer stabil kontantstrøm, og således avverge mulige likviditetskriser.

Jeg vil ta utgangspunkt i begge former for utstyrsleie i det følgende.

6.4 Forholdet til salgspant

6.4.1 Utgangspunktet i panteloven § 3-22 annet ledd

Panteloven § 3-22 omhandler «Rett som likestilles med salgspant». Bestemmelsens annet ledd lyder som følger:

«Leieavtale eller lignende avtale som i realiteten tjener til å sikre et avhendelsesvederlag, ansees som en avtale om salg og salgspant hvis det er meningen at leieren skal bli eier av tingen etter å ha betalt et visst antall leieterminer. Selv om det ikke er meningen at leieren skal bli eier eller ha rett til å bli eier, gjelder bestemmelsene i §§ 3-15 til 3-20 tilsvarende. I forhold til vilkkåret i § 3-17 fjerde ledd

²²⁶ Innstilling VIII fra Sjølovkomiteén (1969) s. 91.

er det tilstrekkelig at leiegjenstandene, leietiden og de terminvise leiebeløp er nevnt».

Det sondres her mellom to typer av avtaler som «i realiteten tjener til å sikre et avhendelsesvederlag». Mens første punktum tar for seg kjøp på leiekontrakt, tar andre punktum for seg finansiell leasing.²²⁷ Fra en panterettslig synsvinkel er altså skillet av mindre betydning, sett bort i fra foreldelsesreglene i pantel. § 3-21.

6.4.2 Hensynet bak regelen

Bakgrunnen for at finansiell leasing jevnt over omfattes av pantelovens regler om salgspant, er at «financial leasing, sett fra en panterettslig synsvinkel, har stor likhet med vanlig eiendomsforbehold. Leieren får disponere tingen uten å betale hele tingens verdi kontant; det er forutsetningen at han skal betale hele tingens verdi avdragsvis og at leasing-selskapet skal kunne ta tingen tilbake ved mislighold».²²⁸ Forskjellen ligger alt vesentlig i eiendomsretten til løsøre-gjenstanden. I motsetning til kjøperen i en salgspantsituasjon, blir ikke leietakeren ved leasing eier av gjenstanden. Denne forskjellen er imidlertid hovedsakelig formell. Etter minstetiden vil leietakeren vanligvis ha rett til å fortsette leieforholdet så lenge han ønsker mot en meget lav leie.²²⁹ I arbeidet med lovutkastet til panteloven la departementet således «avgjørende vekt på at den økonomiske realitet ved financial leasing ligger meget nær opp til ordningen med salgspant for en kredittyster som ikke er selger ... [Denne] realiteten må være avgjørende fra en panterettslig synsvinkel».²³⁰

6.4.3 Serviceleie omfattes ikke

Panteloven § 3-22 annet ledd omhandler leieavtaler som «i realiteten tjener til å sikre et avhendelsesvederlag». Dette er som kjent ikke tilfellet ved serviceleie, som er en ren leieavtale. På denne bakgrunn ble det uttalt

²²⁷ Brækhus (1994) s. 102.

²²⁸ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 61.

²²⁹ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 61.

²³⁰ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 63.

i bestemmelsens forarbeider at serviceleie «faller utenfor det som det er naturlig å gi regler om i en ny pantelov. [Serviceleie] reiser i prinsippet ikke panterettslige problemer». ²³¹ Pantelovens regler om salgspant gjelder således ikke for serviceleieavtaler.

6.5 Sammenføring av leiet utstyr med nybygget

6.5.1 Konflikten

Utgangspunktet er at leieavtalen løper til den opphører på vanlig måte etter endt leietid, sies opp eller misligholdes. Så lenge leieavtalen løper, plikter kjøper som leietaker å betale leiekostnadene. Hvorvidt det leide utstyret er sammenføyet med nybygget bør således ikke ha noen betydning for utleier så lenge kjøper betaler leie etter avtalen. Derimot aktualiseres sammenføyningsproblematikken hvis leieavtalen misligholdes eller opphører, og utleier vil ta tilbake utstyret. Når dette er sammenføyet med nybygget kan det oppstå en konflikt mellom utleier og verftet. Spørsmålet er om utleier kan få utskilt det utleiede utstyr, eller om han taper sin rett som følge av utstyrets sammenføring med nybygget; altså ved en ekstinktiv sammenføring.

6.5.2 Regelsettet avhenger av leieavtalen

For leasingavtaler gjelder panteloven §§ 3-15 til 3-20 tilsvarende, jf. pantel. § 3-22 annet ledd. Dersom kjøpers leasede utstyr sammenføyes med nybygget, kommer således pantel. § 3-19 til anvendelse. I motsetning til bortfall av salgspant, må det her bli snakk om bortfall av utleierens eieendomsrett til utstyret. ²³² Sammenføyningsproblematikken må ellers løses på samme måte, ²³³ og utgangspunktet blir at utleiers rett faller bort dersom «utskilling ville medføre uforholdsmessige omkostninger eller urimelige verditap», jf. pantel. § 3-19.

²³¹ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 61.

²³² Skoghøy (2016) s. 413.

²³³ Brækhus (1994) s. 102.

Avtaler om serviceleie omfattes derimot ikke av pantelovens regler, men pantel. § 3-19 bygger på alminnelige tingsrettslige prinsipper for sammenføring etter tidligere ulovfestet rett.²³⁴ Utleiers adgang til å ta tilbake tingen ved mislighold, eller hans separatistrett ved insolvens, er således betinget av at utskillelse ikke hindres av alminnelige tingsrettslige regler.²³⁵ Vurderingstemaet blir det samme som over.

6.5.3 Leieavtalenes karakter

Som ved salgspantets bortfall etter pantel § 3-19, må hvert tilfelle vurderes individuelt. Det vises for øvrig til redegjørelsen i punkt 4.5.

Likevel kan situasjonen tenkes å være noe annerledes ved leiet utstyr. Ved serviceleie er det ikke uvanlig at utstyret leies for kortere perioder, eller at leieavtalen kan sies opp på forholdsvis kort varsel. Sånn sett ligger det ofte i det leide utstyrets natur, at det relativt enkelt skal kunne demonteres og gis tilbake til utleier ved leieavtalens opphør. Det er vanskelig å se for seg en praksis for utleie av for eksempel ROV, radio- eller navigasjonsutstyr, dersom utleierne jevnt over sto overfor en reell risiko for rettstap grunnet sammenføring. Dette bemerkes også i forarbeidene til gammel sjølov § 260: «Stort sett må man regne med at når en gjenstand ikke kan utskilles etter de ... tingsrettslige regler, er det heller ikke aktuelt å drive utleievirksomhet med den». Samtidig vil verdien av slikt utstyr sannsynligvis være betydelig høyere enn kostnader og verditap forbundet med utskillelse.

Selv om leasing ikke nødvendigvis medfører noen formell eiendoms-overdragelse, vil leasingforholdet kunne løpe på ubestemt tid. Leasing inneholder således ikke det samme elementet av midlertidighet, som man finner i serviceleie. Leasingstilfellene vil antageligvis ligge tettere opp mot salgspantsituasjonen ved sammenføring, hvor intensjonen kan sies å være at sammenføyningen skal være endelig. Det er sånn sett ikke nødvendigvis noe ved det leasede utstyrets natur, som tilsier at det relativt enkelt skal kunne demonteres og gis tilbake til utleier. Samtidig vil også det

²³⁴ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 125.

²³⁵ Innstilling VIII fra Sjølovkomiteén (1969) s. 91.

typisk leasede utstyr ha betydelig verdi, sett i forhold til utskillelseskostnadene. Det skal nok en del til for at disse kostnadene blir høyere enn verdien av for eksempel *heavy lift equipment* eller seismikk til flere titalls millioner. Løsningen vil uansett til syvende og sist bero på en skjønnsmessig vurdering av de faktiske forhold.²³⁶

6.5.4 Vederlagskrav ved ekstinktiv sammenføring

Som det fremkommer, er nok ekstinktiv sammenføring av leiet utstyr sjelden aktuelt. Særlig må dette gjelde for utstyr som leies gjennom serviceleie. Utstyr som leies gjennom finansiell leasing kan nok i større grad tenkes sammenføyet på slik måte at utskillelse ikke kan kreves. Dersom dette skulle skje, må det antas at vurderingen av vederlags-spørsmålet i tråd med uttalelsene i forarbeidene til pantel. § 3-19,²³⁷ jevnt over blir den samme som i punkt 4.6 over.

Selv om det skulle være adgang til vederlag etter prinsippene i lov om hendelege eideomshøve, vil rimelighetsvurderingen bli avgjørende. Det er kjøper som til slutt vil sitte med det leasede utstyr som del av nybygget, og det er han som vil dra nytte av verditilførselen. Med andre ord er det kjøper som i realiteten erverver det leasede utstyret som følge av sammenføyningen. At utleier skal kunne kreve vederlag fra verftet kan neppe «synes rimelig». Igjen må nok synspunktet nyanseres dersom byggekontrakten kanselleres og verftet sitter igjen med det leasede utstyret som del av nybygget.

6.6 Rettsvern

6.6.1 Ved avtaleinngåelse – overfor leietakers kreditorer

Dersom kjøper blir insolvent, er spørsmålet hvordan utleier ivaretar sin rett til den utleide gjenstand overfor kjøpers dekningsøkende kreditorer.

Ved serviceleie er det utleier som eier den utleide gjenstand, og noen særskilt rettsvernsakt er ikke nødvendig. Dersom kjøper blir insolvent,

²³⁶ Se Rt. 1926 s. 788, behandlet i punkt 4.5.2.

²³⁷ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 126.

har ikke hans kreditorer adgang til dekning i gjenstanden etter deknl. § 2-2: «Når ikke annet er fastsatt ved lov eller annen gyldig bestemmelse, har fordringshaverne rett til dekning i ethvert formuesgode som *tilhører* skyldneren på beslagstiden» (min kursivering). Det kan ikke tas beslag i formuesgoder som tilhører tredjemenn.²³⁸ Det er likevel opp til utleier å bevise at det er han som eier den utleide gjenstand. En skriftlig leieavtale er således en fordel.

Ved finansiell leasing er utleier også eier av den leasede gjenstand. Her er det likevel leieforholdets økonomiske realitet som er avgjørende,²³⁹ og leieavtalens rettsvern overfor kjøpers kreditorer reguleres av pantelovens regler om salgspant, jf. pantel. § 3-17. I hovedtrekk må leasingavtalen inngås senest samtidig med at den leasede gjenstanden overleveres til leietaker, enten skriftlig eller med skriftlig bekreftelse uten ugrunnet opphold etter overlevering. I forhold til vilkåret i § 3-17 fjerde ledd «er det tilstrekkelig at leiegjenstandene, leietiden og de terminvise leibeløp er nevnt», jf. pantel. § 3-22 annet ledd, siste punktum. Det vises for øvrig til kapittel 3 om salgspantavtalens rettsvern.

6.6.2 Etter sammenføring – overfor pantkreditorer i nybygget

Situasjonen ovenfor gjelder i forholdet mellom utleier og kjøpers kreditorer. Etter sammenføring oppstår spørsmålet om utleier har rettsvern for sin rett til tingen overfor panthavere i nybygget med deler og tilbehør, som omsetningsserververe overfor utleieren. Forutsetningen er at utleiers rett overlever sammenføyingen, jf. punkt 6.5 over.

For leasing gjelder som kjent pantel. § 3-18 tilsvarende, og spørsmålet må i leasingstilfellet løses på samme måte som i kapittel 5. Utleiers rett har uten registrering vern mot eldre panteretter i nybygget. Overfor de senere rettsstiftelser er registrering påkrevet.²⁴⁰

Panteloven § 3-18 gjelder derimot ikke for serviceleie. Utleiers rettsvern etter sammenføring med nybygget må derfor løses i henhold til

²³⁸ Wiker (2012) note 35 til dekningsloven.

²³⁹ Ot.prp.nr.39 (1977–1978) s. 63.

²⁴⁰ Falkanger og Bull (2016) s. 116.

sjølovens alminnelige regler om rettsvern og registrering, på bakgrunn av drøftelsen i punkt 5.2. Tilsvarende som ved leasing, er registrering nødvendig for at utleiers rett til den leide gjenstanden skal stå seg overfor *senere* panteretter i nybygget. Mye kan derimot tale for at registrering ikke er nødvendig overfor *eldre* panteretter i nybygget. Jeg viser til vurderingen i punkt 5.3, og mener de beste grunner taler for at hensynene som trekkes frem der også må gjelde for en utleier ved serviceleie. Det er utleier som eier det sammenføyde utstyret, og den eldre pant-haveren får ikke bedre rett enn verftet.²⁴¹ Ellers ville panthaveren fått en tilfeldig fordel på bekostning av utleier.²⁴²

7 Salgspantets bortfall ved levering og registrering

Jeg tar i det videre utgangspunkt i at nybygget leveres til kjøper etter ferdigstillelse, og at kjøper skal overføre det som nå er et ferdigstilt skip fra skipsbyggingsregisteret (BYGG) til skipsregisteret (NOR). Spørsmålet er hva som skjer med et salgspant i nybyggets deler eller tilbehør, når det blir et ferdigstilt skip som kan registreres i NOR.

Utgangspunktet når skipet slettes fra BYGG og overføres til NOR, er at heftelsene fra BYGG overføres tilsvarende.²⁴³ Man kunne dermed tenke seg at salgspantet ble overført til skipsregisteret sammen med skipet. Derimot følger det av sjøl. § 45 et forbud mot særskilte rettsstiftelser i deler og tilbehør til skip som *kan* innføres i skipsregisteret. Slike særskilte rettsstiftelser vil heller ikke ha gyldighet mellom partene.²⁴⁴ Nå som skipet er ferdigstilt og levert fra verftet, oppfyller det vilkårene for innføring i skipsregisteret. Så lenge skipet *kan* registreres i skipsregisteret, kommer sjøl. § 45 til anvendelse. Et salgspant i del eller tilbehør til

²⁴¹ Se Falkanger og Falkanger (2016) s. 583 og Brækhus (1966) s. 261 flg.

²⁴² NUT 1970:2 Rådsegn 8 s. 78.

²⁴³ Se forskrift NOR § 10.

²⁴⁴ Falkanger og Bull (2016) s. 114.

skipet vil være en slik særskilt rettsstiftelse som omfattes av bestemmelsen. Salgspantet vil således være uvirksomt, også mellom leverandør og kjøper.²⁴⁵ Av den grunn må det antas at salgspantet faller bort på det tidspunktet sjøl. § 45 kommer til anvendelse, altså ved ferdigstilling og levering. Leveringstidspunktet, slik det reguleres i kontrakten,²⁴⁶ bør være avgjørende.

Det som er sagt over, gjelder for øvrig ikke for «tilbehør som tilhører en tredjeperson og som skipets eier har leid med rett til å si opp avtalen med høyst 6 måneders varsel», jf. sjøl. § 45 annet ledd. Serviceleie, som behandlet i kapittel 6, vil således ikke påvirkes av forbudet mot særskilte rettsstiftelser. Hensynet bak regelen er at enkelte typer utstyr bare kan leies, ikke kjøpes. For disse tilfellene bør utleiers eiendomsrett respekteres.²⁴⁷ Utleiers rett er dermed beskyttet, også ved levering og registrering.

Konklusjonen er altså at salgspantet i de fleste tilfeller vil falle bort når det ferdigstilte skip leveres til kjøper, og kan innføres i skipsregisteret. Resultatet er at leverandøren mister sin realsikkerhet i leveransen, men salgspantet må samtidig sies å ha oppfylt en stor del av formålet sitt. Kjøper sitter nå med et ferdigstilt skip som kan benyttes til inntektskapende virksomhet. Dette vil ideelt gi kjøper tilstrekkelig likviditet til å oppfylle sin forpliktelse overfor den kredittytende leverandøren. I motsatt fall utgjør skipet et verdifullt formuesgode, og leverandøren vil ofte kunne ta arrest i dette, dersom kjøper likevel ikke skulle oppfylle betalingsforpliktelsen.²⁴⁸ Leverandørens salg på kreditt har bidratt til gjennomføringen av byggeprosjektet, blant annet ved at kjøpers likviditetsbelastning har vært mindre i byggefasen. Leverandøren på sin side har fått mulighet til å selge sine varer i et ellers krevende marked. Denne muligheten hadde leverandøren kanskje ikke hatt, uten realsikkerhet i leveransen gjennom salgspantet.

²⁴⁵ Falkanger (1988) s. 140.

²⁴⁶ Se Skip 2000 art. VIII.

²⁴⁷ Innstilling VIII fra Sjølovkomiteén (1969) s. 91.

²⁴⁸ Forutsetningen er at arrest vil sikre et av de sjørettslige kravene som følger av sjøl. § 92. Bestemmelsens bokstav l) vil nok komme til anvendelse: «[krav med grunnlag i] bygging, reparasjon eller utstyr av et skip samt omkostninger og avgifter ved dokksetting».

8 Litteraturliste

Litteratur

- Bergem, John Egil, Berte-Elen R. Konow og Stein Rognlien. *Kjøpsloven 1988 og FN-konvensjonen 1980 om internasjonale løsorekjøp med kommentarer*, 3. utgave, 1. opplag, 2008.
- Brækhus, Sjur. *Omsetning og kreditt 2, Pant og annen realsikkerhet*, 2. utgave, 1994.
- Brækhus, Sjur. «Eiendomsforbehold i tilbehør, særlig i tilbehør til fast eiendom eller skib», *Lov og Rett* (1966), s. 241–264 (Sitert fra Lovdata.no).
- Brækhus, Sjur. «Leasing – et alternativ til kjøp på avbetaling med eiendomsforbehold?», *Lov og Rett* (1969), s. 385–415 (Sitert fra Lovdata.no).
- Brækhus, Sjur. «Tilbakeholdsretten», *Jussens Venner* (1979), s. 181–231 (sitert fra lovdata).
- Bull, Hans Jacob «Avtalte standardvilkår som privat lovgivning», *Lov, dom og bok, festskrift til Sjur Brækhus*, 1. utgave, 1988, s. 99–114.
- Curtis, Simon. *The Law of Shipbuilding Contracts*, 3. Utgave, 2002.
- Curtis, Simon. *The Law of Shipbuilding Contracts*, 4. Utgave, 2012.
- Eckhoff, Torstein. *Rettskildelære*, 2. utgave, 1987.
- Falkanger, Thor. «Fra eiendomsforbehold til salgspant – Noen refleksjoner i tilknytning til TFR 1933 s. 135 ff. Og TFR 1954 s. 189 ff.», *Tidsskrift for rettsvitenskap* (1987), s. 214–243 (sitert fra Lovdata.no).
- Falkanger, Thor. «Tilbehør til skib: Noen refleksjoner omkring sjølovens § 260», *Lov, dom og bok, festskrift til Sjur Brækhus*, 1. utgave, 1988, s. 139–148.
- Falkanger, Thor og Aage Thor Falkanger. *Tingsrett*, 8. utgave, 2016.

- Falkanger, Thor og Hans Jacob Bull. *Sjørett*, 8. utgave, 2016.
- Fleischer, Carl August. *Rettskilder og juridisk metode*, 1. utgave, 1998.
- Hagstrøm, Viggo. *Obligasjonsrett*, 2. utgave, 2011.
- Hiratsuka, Makoto og Shinichiro Yamashita. «Japan», I: *Getting the Deal Through – Shipbuilding 2015*, Arnold J van Steenderen (red.), 4. Utgave, 2015, s. 43–47.
- Kaasen, Knut. *Petroleumskontrakter, med kommentarer til NF 05 og NTK 05*, 1. utgave, 2006 (3. opplag, 2013).
- Knudtzon, Stephen. «Den nye kontrakt for bygging av skip ved norske verksteder», *Nordisk Skipsrederforening, Medlemsblad, Spesialnummer A*, 1984, s. 7–76.
- Krüger, Kai. *Norsk kjøpsrett*, 4. reviderte utgave, 1999.
- Mandaraka-Sheppard, Aleka. *Modern Maritime Law and Risk Management*, 2. utgave, 2007.
- Matre, Hugo P. «Klassifikasjon av leasingkontrakter – det skatterettslige eiendomsbegrep ved leasing», I: *Skatterett*, 1991, s. 241–269 (sisert fra Lovdata.no).
- Meland, Øystein. *Skipsbygging, Kommentarer til Norsk Standard Skipsbyggingskontrakt*, 1. utgave, 2006.
- Nordtveit, Ernst. «Kommentar til lov om hendelege eidegdomshøve», I: Norsk lovkommentar nettversjon fra Gyldendal Rettsdata. [Sisert 24. oktober 2016, sist revidert 20.01.2015].
- Scheel, Herman. *Forelæsnings over norsk Tingsret*, 1. utgave, 1912.
- Skoghøy, Jens Edvin A. *Panterrett*, 3. utgave, 2014.
- Skoghøy, Jens Edvin A. *Panteloven med kommentarer*, 3. utgave, 2016.
- Skoghøy, Jens Edvin A. «Kommentar til panteloven», I: Norsk lovkommentar nettversjon fra Gyldendal Rettsdata. [Sisert 23. september 2016, sist revidert 12.02.2016].
- Tomren, Kristian Berg. Merknad til sjøloven § 45 i Lovdata, 8. april 2011 [Sist sjekket: 16.9.16].

Van Steenderen, Arnold J og Charlotte J van Steenderen.
«Netherlands», I: *Getting the Deal Through – Shipbuilding 2015*,
Arnold J van Steenderen (red.), 4. Utgave, 2015, s. 53–59.

Wiker, Håvard. «Kommentar til lov om fordringshavernes dekningsrett (dekningsloven)», I: Norsk lovkommentar nettversjon fra Gyldendal Rettsdata. [Sitert 26. oktober 2016, sist revidert 09.10.2012].

Lover og forskrifter

LOV-1893-07-20-1, Lov om sjøfarten (gammel sjølov, opphevet).

LOV-1901-05-04-2, Skipsregisterloven (opphevet).

LOV-1969-04-10-17, Lov om hendelege eigedomshøve (hendl.).

LOV-1978-06-02-37, Lov om godtroererv av løsøre (ekstl.).

LOV-1980-02-08-2, Lov om pant (panteloven – pantel.).

LOV-1984-06-08-59, Lov om fordringshavernes dekningsrett (dekningsloven – deknl.).

LOV-1988-05-13-27, Lov om kjøp (kjøpsloven – kjl.).

LOV-1994-06-24-39, Lov om sjøfarten (sjøloven – sjøl.).

FOR-1992-07-30-593, Forskrift om registrering av skip i norsk ordinært skipsregister (forskrift NOR).

Forarbeider

Innst.O.nr.19 (1979–1980) Innstilling fra justiskomiteen om pantelov og lov om endringer i lov av 7. juni 1935 nr. 2 om tinglysing og i en del andre lover.

Innst.O.VIII. (1971–72) Innstilling fra den forsterkede justiskomiteé om lov om endringer i lov om sjøfarten av 20. Juli 1893 m. m.

Innstilling VIII (1969) fra Sjølovkomitéen: utkast med motiver til lov om endring av reglene om registrering av skip, partrederi, sjøpant m. m. (sjøfartsloven kap. 1–3 og 11 m. m.).

NUT 1969:4 Rådsegn 7 (1962) om hendelege eidegdomshøve.

NUT 1970:2 Rådsegn 8 (1970) om pant.

Ot.prp.nr. 26 (1998–1999) om Lov om endringer i konkurs- og pante-
lovgivningen m.v.

Ot.prp.nr. 30 (1967–1968) om Lov om hendelege eidegdomshøve.

Ot.prp.nr. 39 (1977–1978) om Lov om pant.

Ot.prp.nr. 55 (1993–1994) om Lov om sjøfarten.

Ot.prp.nr. 56 (1976–77) Om lov om godtroerverv av løsøre.

Ot.prp.nr. 80 (1986–87) om A Kjøpslov B Lov om samtykke til ratifi-
kasjon av FN-konvensjonen om kontrakter for internasjonale
løsorekjøp, vedtatt 11 april 1980.

Domsregister

Høyesterettsdommer

Rt. 1925 s. 132

Rt. 1926 s. 788

Rt. 1935 s. 439

Rt. 1949 s. 949

Rt. 1963 s. 109

Rt. 1967 s. 1323

Rt. 1990 s. 128

Rt. 1991 s. 909

Rt. 1992 s. 438

Underrettsdommer

RG. 1959 s. 517 (Eidsivating)

RG. 1970 s. 527 (Frostating)

RG. 2003 s. 514 (68-2003) (Hålogaland)

LH-2000-23 (Hålogaland)

Standardkontrakter

NL 09 – Alminnelige leveringsbetingelser for leveranser av maskiner samt annen mekanisk, elektrisk og elektronisk utstyr/utrustning i og mellom Danmark, Finland, Norge og Sverige («NL09»).

BIMCO NEWBUILDCON Standard Newbuilding Contract («NEWBUILDCON»).

ORGALIME S 2012 – General conditions for the supply of mechanical, electrical and electronic products («ORGALIME»).

Norsk Fabrikasjonskontrakt 2015 («NF15»).

Norsk Standard Skipsbyggingskontrakt («Skip 2000»).

Norske Innkjøpsbetingelser 2016 – Draft for kommentarer august 2016 («NIB16»).

Shipbuilding Contract of the Shipowners Association of Japan («SAJ»).

Standard AWES Shipbuilding Contract («AWES»).

THE SCANDINAVIAN INSTITUTE OF MARITIME LAW is a part of the University of Oslo and hosts the faculty's Centre for European Law. It is also a part of the cooperation between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden through the Nordic Council of Ministers. The Institute offers one master programme and several graduate courses.

The core research areas of the Institute are maritime and other transport law as well as petroleum and energy law, but the members of the Institute also engage in teaching and research in general commercial law.

In MARIUS, issued at irregular intervals, articles are published in the Nordic languages or English.

ISSN: 0332-7868

